

დავით გურამიშვილი

ძნელია, მსოფლიო ლიტერატურაში მოძებნო დავით გურამიშვილისთანა ტრაგიკული ბედის პოეტი, რომელსაც თავის თავზე გადაეტანოს ორგზის საშინელი ტყვეობა ლეკებისა და პრუსიელების ხელში, სამშობლოდან სამუდამო გადახვეწა, მწირობა, ზეტიალი, ომები, სიღარიბე, უნუგეშო მოხუცებულობა, ტანჯვა უსამშობლოობით, უიმედობა, მარტოობა:

ვარ ბერიკაცი დიდად ნასაჯი,
საწუთროსაგან მწარედ ნატანჯი,
შიშველის ფეხებით
აქა-იქ ხეხებით
ტყვეობისაგან...

ბიბლიური იობივით ტანჯული, „საწუთროს სოფლისაგან ბევრის გზით ვნებული, მრავალ განსაცდელსა შინა შეყვანებული, სხვის ქვეყნად სამკვიდროს ქვეყნით გამოძებული, დაკარგული“...

დავით გურამიშვილის სამშობლო საგურამოა, რომელზედაც ვახუშტი იტყვის: „გარნა არს ესე საგურამო ნაყოფიერი ხილით, ვენახით, მარცვლით, თვინიერ ბრინჯ-ბამბისა, პირუტყვითა, ნადირითა, ფრინვლითა, ტყითა, ველითა და მთით შემკობილი“ (საქართველოს გეოგრაფია, თბ., 1941, გვ. 94)¹.

საგურამო უძველესი ისტორიული კუთხეა, ძველად ცნობილი „ხერკის“, „ხერგის“, „ზანავის“, „თეზმის-ხევის“ სახელწოდებით.

მრავალი ისტორიული ქართული გადაუტანია „ქართლის ჭირის“ მომღერალის მამულს.

საგურამო, როგორც თბილისთან ახლოს მდებარე, მუდმივ მტერთა აოხრებისა და აკლების სარბაელი იყო.

გურამიანთ მამული — საგურამო ჯერ კიდევ პოეტის დაბადების ახლო წინა ხანებში მოოხრდა ერეკლე I-ისა და გიორგი XI-ის „ორიანობის“ ბრძოლების დროს. შემდეგ, როცა შინაურმა მტრებმა და სპარსეთის ინტრიგამ ერთმანეთს წაჰკიდეს ქართლისა და კახეთის მმართველები, საგურამო თვით

¹ „საგურამოში“ ხშირად დღევანდელ სოფელს „საგურამოს“, ანუ „გურამიანთ კარს“ გულისხმობენ, მაშინ როცა მაიორატი საგურამო მოიცავდა ზედაზნისა და ერწოს შუა მდებარე ტერიტორიას.

ვახტანგ მეფემ მოარბეინა კახეთის მეფის კონსტანტინეს გამოჯანუბრებით, როგორც მისი სამფლობელოს სანაპიროს ალაგი. 1723 წლის მაისში თბილისი კონსტანტინემ ლეკებს ააკლებინა, ხოლო იმავე წლის ივნისში თბილისი თურქებმა დაიჭირეს, მათ მოათავეს ლეკთაგან ამოწყვეტილი, დატყვევებული ქართლ-კახეთი. „ქვეყანა ეზომ გააოხრეს, — სწერდა ვახტანგი პეტრე პირველს, — ხუთ ალაჯზე ქალაქის გარშემო სოფლები სულ გააოხრეს და შენობა მოშალეს. ტყვე მრავალი დაატყვევეს. ენით არ მოიხსენება აქაური ჭირი. კახეთი ხომ სულ ლეკმა დაიჭირა, არღარა დაშთა მსახლობელნი მუხრანს, ქართლს და საციციანოს და ადგილი საბარათიანოს, სომხითსაცა, თვინიერ სიმაგრეთა, რამეთუ მუშაკობადცა პარვით, მალვით ჩამოვიდიან და მათნი (ლეკოსმალთა) მხილველნი ივლტოდიან“ (ვახუშტი).

პოეტის თანამედროვე იასე ტლაშაძეც ხომ გადმოგვცემს:

„სამცხეთო სულ დაიკარგა,
მათ (ე. ი. ოსმალთ) გაადინეს მტვერიო“.

საგურამო მთელი საუკუნის მანძილზე „ლეკს ეჭირა“. იგი აღმოჩნდა არა მარტო „ლეკის გზაზე“, არამედ იქცა ლეკთა ბუნავად. თვით 1795 წელს, კრწანისის ტრაგიკულ დღეებში, საგურამოში ლეკის ჯარი იდგა.

გურამიშვილთა ახალ სამყოფელად ს. ზემო ავჭალა გახდა, მაგრამ ველარც აქ მოიკიდეს ფეხი მისმა პატრონებმა. 1778 წლისათვისაც კი ავჭალა ისევ უკაცური იყო.

მე-18 საუკუნის საშინელ აოხრებათა შედეგად განთქმული საგურამოსა და წიწამურის ზერები 1803 წელსაც ისევ „ნავენახობებად“ იყო გადაქცეული.

ასეთი აოხრება, ატილებდა ერგო „ქართლის ჭირის“ მოზარის სამკვიდროს. პოეტისა და მისი მამულის ბიოგრაფია ერთნაირი გამოდგა.

გურამიშვილები ზევდგინიძეთა ძველი გვარის წამონაყარი არიან. გურამიშვილთა გვარის დამწყები უნდა იყოს სწორედ ის „პატრონი გურამ“ ზევდგინიძე — ამილახორი, რომელიც 1401 — 1413 წ. მცხეთის გუჯარში იხსენიება. ზევდგინიძეები იხსენიებიან გორის მოურავად და ჩუხჩერახად. 1431 წლისათვის ცნობილია დიდი ფეოდალი თაყა ზევდგინიძე. ისტორიამ იცის აგრეთვე ზევდგინიძე იოთამ, თავშეწირული ქვეშევრდომი გიორგი VIII-ისა.

საქართველოს სამეფოს გაყოფის შემდეგ გურამიშვილები კახეთის თავადებად ირიცხებიან. გვარი „გურამიშვილი“ ვახუშტის მიერ ნახსენებია კახეთის თავადიშვილთა შორის. პოეტი სამსახურეობრივ მიმოწერაში თავის თავს „კახელ თავადიშვილად“ აცხადებს, ხოლო მირიან ბატონიშვილისადმი 1787 წ. მიწერილ განცხადებაში პოეტი მისი ოჯახის „ყმაყოფილად“ იხსენიება. 1783 წ. ტრაქტატისათვის შედგენილ პერალდიკაშიც გურამიშვილები მოხსენებული არიან „კახეთის თავადის შვილების“ განყოფილებაში.

ამგვარად, დავით გურამიშვილი „კახთ-თავადია“. ამას ერთგვარი მნიშვნელობა ენიჭება „ქართლის ჭირის“ ავტორის კონცეფციისათვის, როდესაც იგი კახთა მეფის კონსტანტინეს საქმიანობას ეხება.

საგურამო ღონიერი ფეოდი იყო და მისი მეპატრონეები თავადი გურამიშვილებიც საკმაოდ ძლიერი მამულის მფლობელები. მათ მამულებს შეაღვენდა,

მთისა და ბარის გარდა, სოფლები: წიწამური, ახალციხე, მყავი, ლურო, მანკავერი, ახალდაბა, გორისუბანი, ზემო და ქვემო ავჭალა და მრავალი სხვა. გურამიშვილთა მფლობელობა შიდა კახეთსაც უწევდა. მათ ჰქონდათ ყმა და მამული ნაფარეულში, საბუეში, ენისელში. როგორც „ერთგულნი და წესისაებრივ თავდადებით ნამსახურნი ყმანი“ კახთა მეფეებისა, გურამიშვილები მეფეებს არაერთხელ დაუჭილდოვებიათ ყმით და მამულით. მათ მფარველობდნენ მეფეები: ლევანი, თეიმურაზ I, როსტომი, კონსტანტინე, ერეკლე, გიორგი. როგორც დიდგვაროვან ფეოდალებს, ანგარიშს უწევდნენ სპარსეთის შაჰები — აბას I, შაჰ-სუფი.

მე-17 საუკუნეში ცნობილი იყვნენ გურამიშვილი ზაალ და მისი ძმა გივი გურამის ძენი, რომელთაც თეიმურაზის, როსტომისა და არჩილის დროს ეჭირათ „სუფრაჯის“ თანამდებობა.

პოეტის დროს გურამიშვილთა გვარი უკვე ჩამოქვეითებული ყოფილა. უკანასკნელად მათ შედარებით დაბალი თანამდებობანი ეჭირათ — „ბოქაულთუხუცესისა“, „მილახვრისა“.

დავით გურამიშვილის კერის ახლო წევრებად ჩანან — ფარემუზისშვილი ზაალ, ქაიხოსრო, ავთანდილ, მათი განაყოფები — ზურაბ, ბაქარ (პოეტის მამუკა გურამიშვილის მამა), დავითი¹, ბოქაულთუხუცესი გურამ, ფარემუზ, ქაიხოსრო, მანუჩარ, ღურმიშხან, სეხნია, ზურაბ, დავით. იორამაშვილები — ლევან, დოლენჯი, ამილღაბარ, ბერი, ფარსადან, სეხნია, იოთამ, გივი, გურამ, დავით, ომან. პოეტის გვარეულობას მფარველობს დავით მეფე (იმამ-ყულიხანი). იგი სპარსეთიდან საგანგებო განკარგულებით (1712 წელი) აწესრიგებს მათს სამამულო საოჯახო საქმეებს².

პოეტის მამას ჰყოლია ძმა ლუარსაბი. მისი შვილი უნდა იყოს მერაბ გურამიშვილი, რომელიც შემდეგ დავითთან ერთად ცხოვრობდა მირგოროლში.

ჩვენ არა ვიცით რა პოეტის დედის შესახებ. რაც შეეხება მამას, ეს არის ის „შიოშიშვილი გიორგი“, რომელიც მოხსენებულია კახთა მეფის დავითის 1715 წლის სიგელში³. დავითი შესწრებია პაპა შიოშს, როგორც ესა ჩანს „ქაცვია მწყემსიდან“ („მე მომითხრობდა პაპა-ბებია“).

პოეტის ძმა ქრისტეფორე (ქაიხოსრო) ქართული სტამბის დიდი მოღვაწე იყო რუსეთში. დავით გურამიშვილის ბიძაშვილი გიორგი გურამიშვილი იყო ქართული არტილერიის უფროსი ერეკლე II-ის დროს. იგი სპარსელებმა ზედ ზარბაზნებზე აკუწეს კრწანისში.

დავით გურამიშვილი დაბადებულია 1705 წელს, ს. საგურამოს, ანუ „გურამიანთ-კარს“ გორისუბანში⁴.

პოეტი ღრმა სიბერემდე არა ერთხელ დიდი გულსტკივილით იგონებს

¹ ცასა, კოლ. 1450, წ. 19, № 109.

² ც. არქ. ფ. 1450, წ. 26, საბუთი 105.

³ საქ. სიძვ., III, 410.

⁴ გორისუბანი საგურამოს, ანუ გურამიანთ კარის თავზეა, მისი სამხრეთ-დასავლეთით გორის კალთაზე მდებარე. ამიტომ ამ ადგილს „გორისუბანი“ ეწოდება.

თავის სახლ-კარს, „მკვიდრად აგებულ სახლს“ გორისუბანში, რომელსაც ამშვენებდნენ თურმე „ბაღთ-ხეივანი“, „გარს გალავანი“.

პოეტის ოჯახი კაცთმრავალი ყოფილა. დები და ძმები რომ ჰყოლია პოეტს, ეს მისი ლექსებიდანაც ჩანს. „დედ-მამა, ძმანი დავეკარგე, არ ვიცი, დანი სად არი“? — ამბობს იგი ტყვეობაში.

პატარა დავითი, ძველი ფეოდალური ჩვეულებისამებრ, მიუბარებიათ ძიძისათვის, რომელსაც შემდეგ უწოდია: „ბევრჯერ მატირის მუცლითა მშივრითო“.

დავით გურამიშვილს იმ დროის მიხედვით განათლების მიღება შეეძლო მცხეთაში, „სვეტი-ცხოველში“, რომელიც განათლების მუდმივ კერას წარმოადგენდა.

დ. გურამიშვილი ბევრგან ჩივის „სწავლის სიმოკლეს“, „უწვრთნელობას“, „ცოდნა-მცირობას“, მაგრამ მისივე ლიტერატურული შემკვიდრობა ვეაფიქრებინებს, რომ იგი არ უნდა ყოფილიყო მოკლებული საჭირო აღზრდას.

გარეშე მტერთა შემოსევამ და შინაურმა უთანხმოებამ ხელი შეუწყო გურამიანთა ოჯახის დაქვეითებასაც. მაგრამ მთავარი რისხვა, როგორც გურამიშვილებისა, ისე მაშინდელ ქართლ-კახეთისათვის მაინც ლეკების მუდმივი შემოსევა იყო. სწორედ დავით გურამიშვილის ყრმობისა და სიჭაბუკის დროს, „ლეკმა ძალი წამოატანა კახეთს“, „დღე არ გამოვა, რომ არსად მოუხდეთ და ყოველთვის ომი არ იქნას, — ჩივის კახეთის მეფე დავითი, — ხან ჩვენი ჯარი პასუხს აძლევს და ზოგან ჩვენს ჯარს გაემარჯვება ხოლმე, მაგრამ ამოდენი ომი და ხმალოს ქვეშ ყოფა, კაცისაგან არ გაიძლება და ამაში ამ ქვეყნის (კახეთის) კაცი დიად შესჯერდა. გლებმა კაცმა სამუშაოდ ვეღარ მოიცალა და ყანა რაც მომკეს, ისინი (ლეკები) სწვენ“. იგივე დავით ჩივის, რომ გაღმა კახეთი გალექდა, რომ 1720 წელს „ქიზიყი სულ დაწვეს, აყარეს და შენობა აღარა გაუშვეს რა“.

სიჭაბუკის დღეებში დავით გურამიშვილს შეეძლო ერთობის ერთი ნათელი დღე მოეგონებინა (სახელდობრ, 1719 წ.), როცა კახთა მეფე დავითი მოვიდა საგურამოს ქართლის მეფე ვახტანგთან შესახვედრად და ლეკების წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიებათა გამოსამუშავებლად. მეფეებმა ერთი პირის დასადგენად „განაახლეს სიყვარული და ჰქმნეს პირი. და მოხსნა სპანი ვახტანგ და წარვიდენ“ (ვახუშტი). ეჭვი არაა, ერთობის ამ სახელოვანი აქტის მოწმე უნდა ყოფილიყო აბალგაზრდა დავით გურამიშვილი.

ჩვენ თითქმის არა ვიცი რა დავით გურამიშვილის ყრმობასა და სიჭაბუკეზე. „ქაცვია მწყემსის“ მიხედვით, 16 წლის დავითს ცოლი შეურთავს (1721 წ.). პოეტის მეუღლე გარაყანიძეების ქალი ყოფილა, სოფ. ლამისყანიდან, რასაც იმეორებს გარაყანიძეთა საგვარეულო ტრადიციული გაღმოცემაც.

გურამიშვილის დრო ყველაზე ტრაგიკულია საქართველოს ისტორიაში, როცა, ერეკლე II-ის სიტყვით რომ ვთქვათ, „ოსმალნი პირაშემულნი ვეშაპებრ და სპარსნი მბრდღვინავ ლომებრ და ლეკნი განძვიენებულ მკლებრ კბილ-მოდრკენით“ თავს ესხმოდნენ საქართველოს. პოეტის სიჭაბუკეში ქართლ-კახეთი, ამ უწყალო დაუძინებელ მტერთა მეოხებით, ერთს დიდ „ნა-

ტიალევს“ წარმოადგენდა. „კახეთი იყო მარად ზღომა-ტყვეობა-ოხრებასა შინა ლეკთაგან“ (ვახუშტი). პირად კეთილდღეობას აყოლილი ფეოდალების უგუნურებით, არა იშვიათად, ძმათა ომები წარმოებდა. ვახტანგზე შემომწყრალმა კონსტანტინემ 1722 წ. „მოიყვანა ლეკნი“, წარუძღვნა კახნი და მოსტყვევენს სრულიად ლილოები“ (ვახტანგის სახასო სოფელი). მალე ვახტანგმა სამაგიერო გადაუხადა კონსტანტინეს: ვახტანგის ბრძანებით, მისი შვილი ბაქარი და ძმა იესე მივიდნენ მცხეთას და საგურამო მოარბიეს, როგორც კონსტანტინეს სანაპირო მამული. ამნაირად, ძმათა ბრძოლის პირველ მსხვერპლად დ. გურამიშვილის სამშობლო კუთხე გამხდარა. ამ ბრძოლებში გურამიშვილთათვის საბედისწერო გამოდგა კონსტანტინეს მიერ ქვეყნის მოღალატე ორბელიანებისა და ქსნის ერისთავების მხარდაჭერით, ლეკებისა და ყიზილბაშთა ჯარების დახმარებით 1723 წლის 4 მაისს თბილისის აღება. სწორედ ამავე ზაფხულს გადაუწვავთ პოეტის სოფელი და დამწვარა მისი სახლ-კარიც. ისე რომ, საბოლოოდ აინგრა მათი საცხოვრებელი ბუდე — გორისუბანი, რომელიც ამის შემდეგ სრულიადაც გაქრა რუკაზე. თვით დავითი გვიმომწმებს, რომ მისი სახლი „მტრით დაცემული, ცეცხლს მიცემულია“. გეორგეან დავითი გმინვით ამბობს:

მე დამწვარსა და დაგულსა,
სახლ-სამკვიდრო დაკარგულსა,

ცეცხლმა დამიწო სახლკარი,
ვაშე, ჯავრი მკირს მის სრისა!

იმავე წლის ივნისს ვახტანგმა ოსმალთა დახმარებით თბილისი ისევ დაიჭირა და ლეკთაგან უკვე აკლებული ახლა ოსმალთ მოაოხრეს. საქართველო „მტერთაგან შეიწროებული და მრავლის ჭირისაგან დამძიმებული ქვეყანა“, ანუ როგორც ვახტანგ მეფემ განაცხადა რუსეთში: „საწყალი, დაღუპული საქართველო“, ქედს მაინც არ იღრეკდა და ბრძოლას განაგრძობდა. ქართველთა გადარჩენილმა ნაწილმა მტერთან გამკლავება გადაწყვიტა. 1723 წ. 14 ოქტომბერს ქართლ-კახეთ-თუშ-ფშავ-ხევსურნი შემოერთყნენ გორის ციხეს, სადაც ოსმალთა დიდი ჯარი იდგა, მაგრამ იერიში ველარ მოასწრეს, ჩადგან თბილისიდან მტერს დიდი მაშველი ჯარი შეემატა, რომელსაც წინ მოუძლოდნენ რენეგატები — იესე ნამეფარი და სულხან-საბას ძმა ერასტი ორბელიშვილი. მოხდა სისხლისმღვრელი „ატენის ომი“. გამარჯვება ჯერ ქართველების მხარეზე იყო, ბოლოს კი ქართველი პატრიოტები ღალატით დამარცხდნენ. ამგვარად, „ქართლი ისევ ქართველებს დააქცევინეს“.

ატენის ომის, ალბათ, მონაწილე იყო პოეტი-პატრიოტი, რომელიც ამ ამბავს ასე გადმოგვცემს:

ვაიმე ამის სათქმელად
პირი გამიხდა წკალტევით,
ირ იმართოდა ლაშქარი
ზედაველაზე დატევით,
მათ ჩვენმა ქარმან აქობა
პირველ მისელაზე შატევით,

მაგრამ ბოლოს კი დაპარცხდა
შინათვე ნალაღატევით.

„ატენის ომმა“ საბოლოოდ გატეხა ქართლ-კახეთი და ოსმალთ „დაიპყრეს ყოველი ქართლი“.

შინა გამცემლური ომებისა და უგუნურად სისხლის ღვრისათვის პოეტი ვახტანგსაცა და კონსტანტინესაც ერთნაირი მოურიღებლობით უკიყინებდა:

მეტად უზომოდ გაჩაგრდენ,
ვერ გასძლეს გულის ჩაერნია,
აჩქარდენ, ველარ გასინჯეს
მათ საქმე სასინჯარნია,
მტერს ნებით კარი განუღეს
მაგროვნად დანაჯარნია,
კახთ იხმეს ლეკნი საშველად,
ქართველთ—ოსმალის ქარნია.

წინააღმდეგ ვახუშტისა და სხვათა შეხედულებისა, დ. გურამიშვილს კონსტანტინე ამავე დროს გამოჰყავს გონიერ, შორსმჭვრეტელ პოლიტიკოსად, რომელსაც, პოეტის აზრით, კარგად ესმის ძალა ერთობისა და მიზეზებიც საქართველოს დაქსაქსვისა.

გურამიშვილი კონსტანტინეს ათქმევინებს:

თუმცა მიბოძა ყვენმა,
არ მხამს მიღება ქართლისა,
ამად, რომ მტერთგან დამდნარნი
ვართ ვით ნალეენთი სანთლისა.
მე მტრად სხვანიც შევოფიან,
ძმასა რადლა დავმტერდები;
იმას ისევე ქართლი ჰქონდეს,
მე ჩემს კახეთს დავჯერდები¹.
ყვენს შიშით თავიდგანვე
გაუხდივართ ერთი—ორად,
ახლა როდის შეგვაერთებს,
საქმე გვიგდო მოსალორად,
ქართლი მომცა ძმათ საჩხუბრად,
ამხანაგთა მოსაშორად.

პოეტის სიტყვით, კონსტანტინემ მტკიცედ გადაწყვიტა ყვენის ბრძანების გატეხა და ვახტანგს ერთობის წერილი გაუგზავნა:

თუმცა მიბოძა ყვენმა,
მე ქართლსა არ გეცილები.
გარს მტერთა ცეცხლი გვედების,
შუეა ჩვენ ვსდნებით ცვილები,

¹ ასევე გადმოგვცემს ვახუშტი. როცა ყვენმა ქართლი მისცა კონსტანტინეს, სამეფო თათბირზე უკანასკნელმა განაცხადა: „ფიცვართ მყოფ და ეპკონებ იმყოფის ამის შფოთი დიდი. აწ მნებაეს, რათა წარუგზავნო რაყამი და ვაცნობო ვახტანგს, ამითი იქმნას უმეტესი სიმტკიცე ჩვენ შორის“.

სჯობს, რომ ჩვენ ერთნი შევიქნათ,
ეგებ გვეღირსოს ძილები.

მაგრამ კახელმა ფეოდალებმა ხელახლა გაილაშქრეს თავისი მეფის წინააღმდეგ და ვახტანგისა და კონსტანტინეს მოაალაპარაკებელი „შეყრა ჩაშალეს“ ალავერდელის და ვახტანგის ძმის იესეს მეთაურობით.

მალე „ურუმთა დაიჭირეს“ ქსნის საერისთაო, „ქსანი მოარბიეს“. საკითხავია, როცა ქსანში მყოფ კონსტანტინეს „დაუძვირნეს ყოველნი საზრდელნი ქსნის ხეველთა“, როცა მან „ველარა იტვირთა უპატრონობა შანშესაგან და მოვიდა ფშავს და წარიყვანა ძმაცა თვისი თეიმურაზ დედა-წულითურთ“. — იახლა თუ არა შემოძარცულმა მეფემ გურამიანთ ოჯახიდან თავისი ახალგაზრდა მხლებელი მეომარი დავით გურამიშვილი ფშავს, სადაც კონსტანტინე იმყოფებოდა, „წელთა ერთსა იწრობითა დიღითა“, საამისო ცნობა არ მოგვეპოვება, მხოლოდ საქმის ახლოს მცოდნესავით კი აგვიწერს დ. გურამიშვილი კახელებისა და კონსტანტინეს გაქირვებულ ყოფას ს. თვალთვით (ფშავი):

კახმა ბატონმა მიმართა
ფშავ-ხევსურეთის კიდესა,
კახთა ცოლ-შვილით თვალთსა
ძლივს ფეხი მოიკიდესა.
რაც ხანი იყენენ, სარჩოსა
ვერც სთესდნენ, ვერცა მკიდესა,
რაც ახლდათ თვისი საუნჯე,
სულ პურ-ღვინოზე ყიდესა.

თბილისის ომის და დატყვევების შუა ხანებში დავითი შეხიზვნია ლამისყანას, — ცოლეურის სოფელს, რომელიც ძველთაგანვე „ერისთავების მამული“, აზნაურ გარაყანიძეების ადგილ-სამყოფელი იყო.

როგორც ჩანს, ლეკიანობისა და ურუმობის გამო, გურამიანთ ოჯახიც ვერ ქსნის ხეობაში გახიზნულა. ისე როგორც ლტოლვილ კახელთა უმეტესობა. მემართიანეს ნათქვამი აქვს, რომ ქსნის სიახლოვეს, გრემის ხევს, ლეკები დაეცნენ, „მოსტყვევენეს და აღიღეს ალაფი კახთა ხიზანთა“-ო. ამ „კახელებში“ გურამიანნიც უნდა იგულისხმებოდნენ. „ატენის ომის“ შემდეგ თვით პოეტის პატრონი კახთა მეფე კონსტანტინე ქსნის ხეობას შეეხიზნა, რადგან კახეთი უკვე ლეკს ეჭირა.

ეჭვი არაა, კარის ერთგული მოხელე გურამიშვილებიც ამ დროისათვის კონსტანტინესთან უნდა ყოფილიყვნენ. ვფიქრობთ, ჭაბუკი დავით გურამიშვილიც, ატენის ბრძოლის მონაწილე, ვერ დაშორდებოდა თავის პატრონს, რადგან სხვა გასაქანი, როგორც კონსტანტინეს ქვეშევრდომს, აღარ ექნებოდა. სწორედ ამიტომაც უნდა მოხვედრილიყო გურამიშვილი ქსნის ხეობაში და არა მხოლოდ გარაყანიძეებთან დამოყვრების საბაბით. ვახტანგ მეფე თბილისის დაცემის შემდეგ ლამისყანის მიდამოებში იმყოფებოდა და აქ, მუხრანსა და წილკანში გამაგრებულ ლეკებს ებრძოდა. აქ, ლამისყანასთან, ოკამს, ვახტანგს შეჰფიცეს მფეობის მოუშლულობა. ლამისყანის გარემო, სადაც პოეტი ცხოვრობდა, დაუცხრომელი ბრძოლების ველად იყო ქცეული და, ეჭვი არაა, დავით გურამიშვილიც უნდა ყოფილიყო ამ ბრძოლების მონაწილე. აქ, ლე-

კებთან ერთ-ერთ ბრძოლაში, ვახტანგს „იძულებულსა წამოსვლად უბრკმა ცხენმა და დაეცა... და იხილა მეფემან ესე ვითარებანი ქართველთა, იწყოს ხვისისა განზრახვა“, ე. ი. რუსეთში წასვლა.

ძალაგამოლეული, დამარცხებული ვახტანგი 1724 წ. რაჭის გზით რუსეთს გაემგზავრა, ორი ათასამდე მხლებლით. ვახტანგს გაჰყვა მთელი სამეფო კარი, რჩეული თავადაზნაურობა, მაშინდელი ქართული ინტელიგენციის „ნაღები“ — დიდნი თუ მცირენი.

დარბეულ და გაჩანაგებულ ქართლ-კახეთში ოსმალთ ფეხი მტკიცედ მოიკიდეს. ისინი საშინელი სისასტიკით სძარცვავდნენ და აოხრებდნენ ქვეყანას. ნათ აღწერეს ქართლი, დაადვეს ხარკი, კაც-სულზე — დრაჰმანი, ცხვარზე — ორი შაური, ძროხაზე — აბაზი, კამეჩსა და ცხენზე — ექვსი შაური, მოსავალზე, ხილზე — „ხუთის თავი“ და ამის გამო „იქმნა ჭირი დიდი“.

იმდროინდელ საბუთებში იხშირად შეხვდებით მონობით შეწუხებულ ქართველთა ჩივილსა და კვნესას „ავი დროს, მწარის ტყვეობისა და აოხრების“ შესახებ. „დაიწერა წიგნი, ურუმთ რომ ქართლი დაიჭირეს და ბევრი ავი ქნეს. ტყვე და საქონელი ბევრი წაიღეს ვახტანგის მეფობაში ლეკმა, ურუმმა“.

ლეკებმა გაახშირეს ყოველდღიური თავდასხმები, აოხრება, დატყვევება. „თვინიერ ამათ ჭირთა შინა, რომელი იყო ოსმალთაგან, გაზატხულ-შემოდგომას, მარადის ატყვევებდნენ ლეკნი, რამეთუ ჯარად და ჯარად გამოვიდიან“, „განძლიერდნენ ესრედ, რამეთუ უწყეს სამცხე-ჯავახეთს რბევა და ტყვევნა ლეკთა“. „დიახ ავი დრო და დაჭირვებული საქმე იყო ყველგნით“ — ამბობს თანამედროვე. ლეკების თავდასხმებისა, თურქების ხარკისა და მტარვალობისაგან შეწუხებული მოსახლეობა თავზარდაცემული და გზააბნეული გარბოდა: „ქართლი აირივა, ქვეყანა სულ დაიფანტა, ზოგი იმერეთს გარდაცვივდა, ზოგი ჯავახეთს, ზოგი კახეთში, რომ მტერმა შეაწუხა“.

პოლიტიკურ დატყვევებთან ერთად დაიწყო საზოგადოების ზნეობრივი შერყვნაც. მემატთანეს სიტყვით, სწორედ ამ დროს „შემოხდა უმეტეს პირველისა ქცევა და ზნენი ყიზილ-ბაშთა. და დაუტყვევდნენ ქართულთა, იწყეს კეკლუცობა, განცხრომა, მათებრ სმა-ჰამა, სიბილწე, ტყვის სყიდვა, მრუმება ვიდრე სოდომიამდე“, ზოლო დ. გურამიშვილი უმატებს:

შეიქნა დიდი მტრობა,
ქმნა ერთმანერთის ძვირისა,
ამპარტაუნება და შური,
ურცხვად გატეხა პირისა.

გურამიშვილის კარის მეზობლები მცხეთელებიც აღიარებდნენ თავისი პირით: „დიად, ეშმაკი მოგვერია და ჩვენის ცოდვისაგან ერთმანეთის დიდი შური და მტრობა გვქონდა, რომ რასაც დღეს ერთმანეთს დავახელებდით, არც საჩხუბრად დავეშურებოდით, არც საბეზღარად“-ო. საერთო დემორალისაციის დროს გურამიშვილთა გვარშიც „შფოთი და შერყეულობა“ ყოფილა, — ერთმანეთთან დავა, კინკლაობა, ინტრიგა, „სარჩელი, საჩივარი“.

ამ საშინელი არეულობის დროს, 1727 წ. მომხდარა დავით გურამიშვილის ტყვეობაც, როდესაც „მოყვრის ყანას“ თავს ადგა, ივლისს, ლამისყანაში:

არ შეყრილიყო ჯერ მუშა,
იყენენ მოსასვლელ შორითა.

მაშასადამე, მუშა „შორიდან“ ყოფილა მოსასვლელი. რაკი დავითი გარაყანიძეების მამითაღში იყო, ცხადია, ყანის მკის მუშებადაც მათი ყმები უნდა ყოფილიყვნენ. ადგილობრივ ყმებს გარდა გარაყანიძეებს ჰყავდათ გლეხები ზემო ავჭალაში, ბიწმენდში (საგურამოს მეზობლად) და ერწოში (სოფ. თოლექი, გორანა, ნოტოკრა). ვფიქრობთ, რომ მამითადის მუშები სწორედ ერწოდან უნდა ჩამოსულიყვნენ, „შორი“ მთის მაგარი ადგილიდან, რადგან ბარად მუშახელი აწყვეტილი და სრულიად გაფანტული იყო ლეკიანობისა და ოსმალობის გამო.

ჩვენში მიღებულია აზრი, რომ ლეკებმა პოეტი მარტოდმარტო დაატყვევეს, მაგრამ მისი პოემის მიხედვით, ამ საბედისწერო დღეს მამითადის მოსამზადებლად დავითი ორი კაციით წასულა:

დილაზე ავდექ, წინასწარ
წაველ კ ა ც ი თ ა ო რ ი თ ა.
ჩვენ თურმე გენახეს, მ ო გ ვ მ ა რ თ ე ს
ლეკთა ირტოზის გორითა.
მუნ ახლოს წყარო დიოდა,
მასთან ტყე იყო ხშირადო,
იქ მ ო გ ვ ე პ ა რ ნ ე ნ , დ ა გ ვ ი ს ხ დ ე ნ
თხუთმეტი კაცი მზირადო.

ამრიგად, ლექსში პოეტი მარტო თავის თავზე არ ლაპარაკობს, აქედან აშკარაა, რომ დატყვევების მომენტში დავითი მარტო არ იყო, რომ დავითთან ერთად იმ წყაროზე მასთან კიდევ ორი კაცი ყოფილა.

მაშასადამე, თხუთმეტი ლეკი თავს დაესხა სამ კაცს და, ცხადია, დავითთან ერთად, ის ორი კაციც ვერ გადაურჩებოდა ლეკის ტყვეობას. ახლა საკითხავია, ვინ იყვნენ ის ორნი? ეჭვი არაა, დავითის, ანუ დავითის მოყვრის ახლობელი აღამიანები, შეიძლება ოჯახის წევრებიც, ვფიქრობთ, მისი მოყვარე ან ცოლის ძმა, რომლის შესახებაც ამბობს პოეტი:

აწ ნუ გამყარე კ ა ი მ ო ყ ვ ა რ ე,
მისთვის მწუხარე აწ გამახარე.

ისიც შესაძლოა, რომ ამ „ორში“ თვით გურამიანთ ოჯახის რომელიმე წევრიც იგულისხმება, ყოველ შემთხვევაში, საცნაურია, რომ დავითის ბიძაშვილი (და არა ბიძა, როგორც დღემდე აღიარებულია) მერაბ გურამიშვილი მოსკოვს ჩასულა სწორედ დავითის რუსეთში ჩასვლის ხანს, სახელდობრ, 1729 წელს. ხომ არ იყო მერაბ გურამიშვილი ერთ-ერთი იმ „ორ კაციდან“, რომელნიც ლამისყანის წყაროსთან დაატყვევეს პოეტთან ერთად?

თუ ეს ასეა, მაშინ უნდა ვივარაუდოთ, რომ დავითთან ერთად ლამისყანაში გახიზნულან გურამიანთ ოჯახის სხვა წევრებიც და მათ შორის მერაბ გურამიშვილიც.

ამრიგად, შესაძლებელია, რომ დავითთან ერთად დაატყვევეს მისი ბიძა-

შვილი მერაბ გურამიშვილი და მისი ცოლისძმა, „მოყვარე“ — გარაყანიძე, თვით წევრი იმ ოჯახისა, რომელსაც მამითადი ჰყოლია მოწვეული.

ლამისყანიდან ხელმხარშეკრული დავით გურამიშვილი ლეკებს ქსანზე უნდა გადაეყვანათ, ალბათ, გაატარებდნენ ილტოზის ზევს, მერე მჭადიჯვრის ველით, ბერთა-მთით, ნაოზის მიდამოთი — არაგვზე და შემდეგ ვალმა, — ჰოპორტის მთით ტყე-ტყე ზედაზნის მთის შესართავამდის, იქიდან ერწოთი თუშეთის მთით — დაღესტანში.

პოეტი ჩაუყვანიათ ოსოქოლაში, რომელიც კავკასიის უმთავრეს ქედზე მდებარეობს. „დიდათ მიაჩნდათ სოფელი ესე ოსოქოლა, სადგური ხანთა, — ამბობს პლ. იოსელიანი, — შეუვალი მტერთათვის, ექვსასისა კომლისა შეკურვილისა ლეკისა ბოლაზი და ნაყოფიერებითა მდიდარი მათთა ადგილთა შორის“.

დაღესტანში დ. გურამიშვილი ზაროში ჰყოლიათ „ბნელში მდებარედ“, როგორც ირკვევა მისივე სიტყვებიდან:

ბნელსა ვზივარ,
გიაჩები სასინათლო ამიხვრიტო.

ლეკებს დავითის გაყიდვა დაუპირებიათ, ალბათ, ყირიმელ თათრებზე. „უსასყიდლოდ მიღებული, გასასყიდლად დამაშურეს“-ო, გადმოგვცემს პოეტი; და, მართლაც, შესაძლებელი იყო დავით გურამიშვილი, მოსკოვისა და მირგოროდის ნაცვლად, კონსტანტინოპოლისა თუ ალეირის ტყვეთა ბაზარზე მოხვედრილიყო. დავითი დიდხანს არ უნდა ყოფილიყო ტყვეობაში.

ქართველი ემიგრანტი მოსკოვში, ვახტანგის ამაღლის ყოფილი წევრი და შემდეგში რუსთა მოხელე, საგარეო საქმეთა სახელმწიფო კოლეგიის წევრი დავით აბაზაძე 1748 წ. კოლეგიას მოახსენებდა, რომ „ლეკები უამრავ ქართველებს ატყვევებენ, მაგრამ სიღარიბის გამო მათი შენახვა არ ძალუძთ, არც მათი დასახლება, მიწის სიმწირის გამო. ცხვრებივით შეკრულები ქვეითად მიჰყავთ თავის მებატონეებთან და ჰყიდნიან ყირიმელ თათრებზე. ხოლო მათ ბატონებთან და მათ სამფლობელოში ყირიმიდან და ყუბანიდან მოდიან თათრები და შემოაქვთ ტილო, ყუმაში, ჩითეული, ქალაღი, მატერიები, აგრეთვე ზმლები, ტყვია, თოფის წამალი, კაყი და სხვა. აგრეთვე ცხენები, რაც მათ ძალზე სჭირდებათ, ამიტომ ტყვეებს სცვლიან ზემოხსენებულ საქონელზე სულ მცირე ფასად, ხოლო თათრებს ის ტყვეები ხელშეკრულები, დაქედლები მიჰყავთ ყირიმში, ყუბანში და იქ მათ ტირანულ წამებას აყენებენ“¹.

პოეტი გადაურჩა ამ ტირანიას. მან გაპარვა მოახერხა, თუმცა პირველ გაპარვაზე დაიჭირეს და სცემეს. „დამიჭირეს, რათ წახველო, დამპალურეს“.

დავითი ხელმეორედ გაპარულა, ახლა უკვე სხვა გზით. მან გეზი რუსეთისაკენ აიღო.

იგი შეგნებულად მიდის ამ გზაზე და ისიც იცის, რომ ველარ დაბრუნდება საქართველოში:

¹ АВПР, 1748, г10, r II, ф. ф. 34—35.

გული ტიროდა ცრემლითა, თვალები მეგუბებოდა,
ვიტყოდი, ვაი მოყვასნო, ჩემთვის დაკარგულებო და!

ზოგს შეიძლება ეგონოს, რომ გურამიშვილის ლექსები ტყვეობაზე დაწერილია დაღესტანში ტყვეობის დროს, მაგრამ ეს რომ ასე არ არის, თვით ლექსის რეალიიდან ჩანს. მაგ., ლექსში „სამების ვედრება, გზის წარმართვის თხოვნა დავითისაგან“, პოეტი ღმერთს ევედრება: „დამმარხველს, დამტირებელსა ვითხოვ მიბოძეო“. ცხადია, ეს უკვე მოხუცის ნატვრა იყო და არა დაღესტნის ორმოში ჩამწყვდეული ჭაბუკისა.

ლექსში „მზეთამზის ვედრება“, რომელიც იმავე დროს ტყვეობის განწყობილებებისა და სულთქმის გამომსახველია, დავითი ღალატებს გამჩენისადმი:

თვალთა დამაფარე ბადე,
მიხილე მე ბრძასა თვალი.

დავითი კი მხოლოდ სიბერეში დაბრმავდა. ამას გარდა, ამ „ლექსის ხმას“, ანუ მოტივს, გურამიშვილისავე სიტყვით, ეწოდება რუსულად „მასონ“, ჩვენ კი ვიცით, რომ დაღესტანში მყოფმა პოეტმა არც რუსული იცოდა, არც „მასონობა“ და არც „მასონის“ სიმღერა.

ტყვეობიდან გაპარვის შემდეგ დავითს უნდა ევლო გუმბეთელიმის მიმართულებით, ხასავ-იურტისაკენ, შესაძლოა გასულიყო „ანდრეის აულში“ (თერგის ოლქი), რომელსაც რუსები «Андреева деревня»-ს ეძახდნენ. ეს აული, რომელსაც დღეს „ანდრეი აული“ ეწოდება (ქართულ საბუთებში ცნობილია „ანდრიას“ სახელწოდებით), ქართველი ტყვეებით განთქმული სავაჭრო პუნქტი იყო. სხვათა შორის, „ანდრეის აულში“ დღესაც ცხოვრობს მთელი გვარეულობა „აზნაურის“ გვარწოდებით, რომელიც ქართულ წარმოშობას ჩემულობს.

თერგიდან გურამიშვილი ასტრახანს წასულა, რომ იქიდან ცარიცინ-ვოლგით მოსკოვს ჩასულიყო, სადაც, ვახტანგის ამაღლაში, მას ამდენი ნათესავი და ნაცნობი უნდა ჰყოლოდა. ვფიქრობთ, ასტრახანში მას შემთხვევით ხელსაყრელი პირობები უნდა აღმოსჩენოდა მოსკოვში გამგზავრებისათვის, რუსეთისაკენ მგზავრობა კი იმ დროისათვის მეტად ძნელი საქმე იყო. ეტყობა, ამ საქმეში პოეტს ვინმე დიდად გავლენიანმა პირმა უშველა. საყურადღებოა, რომ სწორედ 1728 წელს, გილანიდან ასტრახანზე გამოვლით, მოსკოვს დაბრუნდა ვახტანგ მეფე და ბუნებრივად იბადება კითხვა, ხომ არ შეიერთა ვახტანგმა გურამიშვილი თავის ამაღლაში? ისიც საგულისხმოა, რომ სწორედ ამ დროს ასტრახანში მოსკოვიდან ჩასულა ბაქარის ამაღლის ნაწილი. ისიც ვიცით, რომ 1729 წელს, ე. ი. პოეტის მოსკოვში ჩასვლის წელს, ნოემბერს, ასტრახანიდან მოსკოვში დაბრუნდა ვახტანგის ძმა სვიმონ ბატონიშვილი. აღსანიშნავია ისიც, რომ 1729 წელს, ოქტომბერს, ასტრახანიდან მოსკოვს ჩავიდა არაგვის ერისთავის ძე არქიმანდრიტი რომანოზი თავისი ამაღლით. ერთი სიტყვით, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ტყვეობიდან ასტრახანში ჩასული დ. გურამიშვილი ერთ-ერთ ამ ზემოთ დასახელებულ დიდ გავლენიან პირთა თანამგზავრი უნდა გამხდარიყო ასტრახანიდან მოსკოვამდე.

მოსკოვში ჩასული პოეტისათვის ვახტანგსა და ბაქარს „ჯაბადარ-ბაში“-ს თანაძღვებობა, ანუ „სახელო“ მიუციათ, როგორც თვითონვე ამბობს:

მიწყალობეს მათ სახელო, მომცეს ჯაბადარ-ბაშობა.

ვახტანგ მეფე და მისი ამაღლა რუსული იარაღით ენერგიულად ემზადებოდნენ საქართველოს დასახსნელად. და, ცხადია, მათი არსენალის არსებობას მოსკოვში მნიშვნელობა ჰქონდა. გურამიშვილის „ჯაბადარბაშობით“ ორი რამ უნდა ირკვეოდეს: ერთი, რომ დ. გურამიშვილი ვახტანგს თავის ერთგულად მიუჩნევია და მეორე, რომ პოეტი, ჯერ კიდევ საქართველოში ყოფნისას, სამხედრო საქმეებში გაწვრთნილი ყოფილა. ამრიგად, გურამიშვილმა თავისი ბედი შეუერთა მეფესა და მის ამაღლას. ეტყობა, არა მარტო მწერლობითი გავლენა უნდა ჰქონოდა ვახტანგს ახალგაზრდა დავითზე, არამედ ზნეობრივიც, პირად-ადამიანური.

პოეტი იგონებს მოსკოვში, ემიგრანტ მეფის კარზე, ლხინებს — ზმითა, შაირით, გალობით, მღერით, ჩანგით, ცეკვით. ამ პოეტურ ტურნირებზე მას არაერთხელ გამოუჩენია თავი და ყურადღებას აქცევდნენ როგორც უბადლო პოეტს, მოშაირეს და სატირიკოსს, სწორედ ვახტანგის კარზე ჩამოყალიბებულა დავითის პოეტური რეპუტაცია. პოეტის სახელი პირველად მოსკოვში უნდა გახმაურებულიყო, ვახტანგის კარზე გამართულ სამგონსო ტურნირებში.

განათლებული მეფე, რომელიც თვით რუსეთში გარდახვეწის დღეებში შეჭირვების უამს მთარგმნელობასაც ეწეოდა (ლექსების წერის გარდა, გეომეტრიის, პლანიმეტრიის სახელმძღვანელოებს რედაქციას უკეთებდა), დიდ ყურადღებას აქცევდა ახალგაზრდობის აღზრდასაც. „გვწყალობდის, უხვად გვაძლევდის, სწავლით შვილურებ გვზრდიდისა“-ო, — დადმოგვცემს თვით გურამიშვილი.

დავით გურამიშვილმა ვახტანგის სიახლოვეს სულ ხუთი წელიწადი დაჰყო. 1729 — 1734 წლები. ამ ხანებში იგი თუმცა იღვწოდა პოეზიის ასპარეზზე. მაინც 1760 წლამდის მას არ ეცალა ლიტერატურული შრომისათვის სამხედრო სამსახურის გამო.

ამ პერიოდის ლექსებიდან მხოლოდ რამდენიმე ნიმუშიღა შემორჩენია თვით პოეტს.

ვახტანგის კარზე ყოფნის პერიოდის ლექსები, იღბათ, „სანაღიმოდ, სამღერელად, სააზიკოდ, სალალობოდ, ამხანაგთა სათრეველად“ ნათქვამი ექსპრომტები უნდა ყოფილიყო. ჯერ კიდევ რუსთველი იტყოდა ამ ქანრის პოეტებზე: „ჩვენ მათიცა გვეამების, რაცა ოდენ თქვან ნათელად“-ო და შემდეგშიც, ქართულ სამეფო კარზე, მეფეთა ზეიმისა და მეჭლისის დროს, ასეთ ექსპრომტად, ანუ „მუნასიზად“ ნათქვამ ლექსებსა და თქმებს ხომ დიდი გასავალი ჰქონდა.

დ. გურამიშვილის სარგო და ჯამაგირი მცირე უნდა ყოფილიყო. პოეტი, როგორც თვით ამბობს, „გაუბედავი“ ადამიანი ყოფილა, მაგრამ ეტყობა, მოთმინების ფიალა მასაც აეწყო, როცა ერთ-ერთ მეჭლისზე მეფეს პირდაპირ მიახალა საყვედური:

აქ ათი ბიჭი გახლავართ, მარტო მე გულნაკლულადო!

პოეტისათვის სამშობლოში დაბრუნებაზე ფაქრიც კი შეუძლებელი იყო, ქართლ-კახეთი მთლიანად ნატიალევს წარმოადგენდა, ხოლო პოეტის სახლ-კარი დამწვარი, „ცეცხლს მიცემული“. უნუგუშო ამბები ჩაღიოდა საქართველოდან მოსკოვში. ოსმალთა, სპარსთა და ოსეთა „ასწყვიტეს ქვეყანა“, „ტყვისაგან დასცალეს“, „წაჩყვევენ და მოაოხრეს და იავარ ჰყვეს“.

თავკუთმთავრული მოსახლეობა გარბოდა ტყესა და ღრეში, კახეთის გამგებელი მეფე ალექსანდრე ამაოდ იხვეწებოდა: „ისევ თქვენს ალაგს დაგროვდით და ჩაც სამსახური გიბრძანოთ, გაარიგებდეთ“-ო, მაგრამ თავზარდაცემული მოსახლეობა არ ენდობოდა და არც ემორჩილებოდა ამ ბრძანებას.

ვახტანგისა და ბაქარის საქართველოდან წასვლის შემდეგ ქართლი უთავადოდ და უწინამძღვაროდ დარჩა. ქართლის აოხრების მიზეზს მოწინავე ქართველები სწორედ ამ უპატრონობაშიც ხედავდნენ: „ჩვენი ქვეყანა თავად მომცრო ალაგი არის და მერმე უპატრონოთ კაცს არა შეუძლიან ჩა“. 1724 წ. რუსეთის მთავრობას სთხოვდნენ დაეინებით — თუ ვახტანგის არა, ბაქარის უკან დაბრუნებას, რათა იგი იმინც ჩაუდგომოდა მეთაურად ბრძოლას დამპყრობელთა წინააღმდეგ. „ერთი ქვეყნის მომღვლი რომ იყო, ეს მეფე ვახტანგ იყო, ესეც დაგებარებინა და მაინდ წამოვიდა და ასე დავრჩით. ჩვენი საიმედო ამის მეტი იღარ არის ჩა, რომ ეგება მაგათგან ერთი ზურგი მოებას და ამ ქვეყანას მოეშველოს, თვარამ ეს ქვეყნები გაუთათრებელ არ დარჩება“, სწერდნენ რუსეთის ხელმწიფეს. დიდი ფეოდალები, „ერთმანეთის მტერნი და ქიშპნი იყვნენ, თორემ თუ ამათ ერთი პირი ექნებოდათ, მტერი ვერას გვავენებდა“, გულსტკივილით ამბობს მაშინდელი პატრიოტი.

როგორც იყო, ეპიგრატიის ნატვრა აარულდა. 1734 წლის ზაფხულში ვახტანგისა და ბაქარის მეთაურობით გადახვეწილი ქართველობა ბრუნდებოდა სამშობლოს გასათავისუფლებლად, სამხედრო მოქმედება შემაჯადან უნდა დაეწყოს, რომელიც ყიზილბაშებს ეჭირათ. შემახის ასაღებად წამოსულ ვახტანგს იარაღი ქალაქ ტულის ცნობილ სამხედრო ქარხანაში ჰქონია შეკვეთილი. სწორედ საქართველოში გამომგზავრების წინა დღეებში ბატონიშვილი ბაქარი ობერ-პოფმეისტერ სალტიკოვს სწერს, რომ ნ ივნისს მან, ბაქარმა, ტულაში გაგზავნა თავისი კაცები იარაღის შესაძენად. ექვსი დიდი ნავით წამოვიდა ქართული ლაშქარი, რუსული იარაღით შეჭურვილი და სამი თვე იარა ვოლგაზე, ამასობაში შემახა ნადირშაჰმა დაიჭირა. „მეფეს ესმა, თავში ხელი შემოიკრა“ — „რალა ცქნა და ჩა ცივარგო, სევდით გულღვიძლ-დანაყულმა“? ვახტანგმა დარუბანდში გაიგო, რომ რუსები იძულებული ხდებიან დაიხიონ ყიზლარისკენ. ვახტანგი თავისი ამალით, რომელშიაც ერია დავით გურამიშვილიც, ასტრახანში დასახლდა, წინააღმდეგ ქართველობას სურვილისა. იმედგაცრუებული ვახტანგი, უკვე სახელმწიფო საქმეებს ჩამოცილებული, მიიცვალა ასტრახანში — 1737 წელს. მისმა სიკვდილმა თავზარი დასცა ქართულ ეპიგრატიას.

მოგწყდა წელ-გული, შევქენით, ვით უმხრომ ჩიტმან ფრტიალი,
დავიწყეთ ვითა წიწილმა უკრუხობითა წრტიალი!

ვახტანგის სიკვდილის შემდეგ მის ამალას რუსეთის მთავრობამ მოუსპო

სარჩო და ჯამაგირი და შეჰპირდა დახმარებას, თუ ემიგრანტები ფიცის ქვეშ რუსეთის სრულ ქვეშევრდომობას ბილებდნენ და სამუდამოდ რუსეთში დარჩებოდნენ.

„ან წადით, ანუ დადექით“-ო. მოსკოვს მყოფი ბაქარი, უცდიდა რა ხელსაყრელ პოლიტიკურ ამინდს, ემზადებოდა დაკარგული ტახტის დასაბრუნებლად და თავის გარშემო საიმედო ხალხს იკრებდა.

ეტყობა, მათ შორის იყო ნაგულისხმევი დავითიც, როგორც ნიჭიერი ადამიანი, მისანდო, საყვარელი და კეთილშობილი პიროვნება. მაგრამ რუსეთში გადახვეწილი ქართველობის უმეტესობამ გადაწყვიტა რუსეთის ქვეშევრდომობის მიღება და სამსახურში შესვლა. მათში გაერია პოეტიც, რომელიც ნანობდა სამშობლოს დატოვებას:

„შეესდი და მწყემსსა წაუეღ, გაუღე მრუდთ ძონასა“.

„აეღ მომიხდა უმხროდა გაფრენა, ქმნა ნეარდისა“.

ამრიგად, გურამიშვილმა საკუთარი არჩევნით, „საქმე ქნა თავის ნებისა“. იგი გულწრფელი მომბრე იყო რუსეთის გზით სიარულისა, იწონებდა ვახტანგის პოლიტიკას და იმავე დროს უწყუნებდა საქმიანობას, რომ ვახტანგის ბრძოლით წახდა, დაგვიანდა საქმე კარგი, დასაშური, რომ „ვერც მამამ და ვერცა შვილმან (ბაქარმა) მოსახმარი ვერ იშმარა“.

ვიდრე ქართველობა გადაწყვეტილებას მიიღებდა, რუსთა მთავრობამ მათ ჯამაგირი შეუწყვიტა. ვახტანგის მეუღლე რუსუდან დედოფალი თავის გაჭირვებულ მდგომარეობას შესახებ ატყობინებდა საიმპერატორო კარს, რომ მან თავისი დიდი ამაღა უკვე დაითხოვა, დაიტოვა მხოლოდ მცირე რიცხვი მხლებლები და ფარეშებისა უკიდურესი საჭიროებისათვის — სულ 46 კაცი. „ახლა პეტერბურგიდან მოსკოვს ვაპირებ წასვლას, მაგრამ არავითარი განსაზღვრული ულუფა არა მაქვს, დიდ ვალსა და სიღარიბეში ჩავარდით, ყველაფერი გავყიდე, დავაგირავე და აღარ ვიცი, მწარე ჭიღარბეში ჩავარდნილმა რით ვისაზრდოვო და რით გადავიხადო ვალეზიო, გთხოვთ, მომცეთ საზრდო ჩემთვისა და ჩემი ამაღისათვის, ვალეზი მომაშორეთ, რომ ცოტათი მაინც ვისაზრდოვო“-ო.

თუ დედოფალი ასეთ გაჭირვებაში იყო ჩავარდნილი, გასაგებია მისი ამაღის რიგითი წევრების ნავთიერი მდგომარეობაც. კერძოდ, დავით გურამიშვილისა. მასაც რუსთა სამსახურში შესვლამდის (1738 წ. მარტი) სრული წელიწადი, ისე როგორც სხვას, ჯამაგირი არ მიუღია. გურამიშვილს მოსკოვში დამბარედ უნდა ჰყოლოდა უცოლშვილო ძმა ქრისტეფორე, სტამბის მოღვაწე, მისიონერი, რომელიც შესაფერ ჯამაგირს იღებდა სინოლიდან.

სწორედ იმ დროს, როდესაც გურამიშვილი ეყრებოდა ბაქარის კარს ახალი ცხოვრების საძიებლად, საქართველოდან კვლავ მოიპა სახვეწარი ხმა ბაქარის დასაბრუნებლად. 1738 წ. ქართველი დიდებულები და თავკაცები იზრუნებოდნენ რუსეთის სამეფო კარს: „ერთს ამას მოგახსენებთ, მეფეს ბაქარს წყალობა უყოთ და გამოისტუმროთ და ცოტა რამ ჯარი უბოძოთ და ამ ქვეყნის საქმე ჩვენგან ითხოვოსო“.

დ. გურამიშვილი სასტიკი წინააღმდეგი უნდა ყოფილიყო ძმათა იმ ხელა-

ხალი სისხლის ღვრისა, რომლის ატეხას აპირებდა იბაქარი ქართლის ტახტის დაბრუნებისთვის. ცნობილია, რომ იბაქარი ენერგიულად მოქმედებდა და შემდეგში მან კიდევ მოასწრო აემხედრებინა ყაბარდო, ჩერქეზეთი და დაღისტანი თემურაზ II-ისა და ერეკლეს წინააღმდეგ.

„ქართლის ჭირის“ ავტორის, საქართველოს აღდგენისა და განთავისუფლების მდალადებელი პატრიოტის კონცეფცია, რასაკვირველია, ვერ შეურიგდებოდა ახალ ინტრიგებს ქართველი ხალხის წინააღმდეგ, ახალ სამოქალაქო ომის გაჩაღებას საქართველოში და თვითონ ძმათა ომის მსხვერპლი აღარ ისურვებდა ქართლში იმ ამბებზე მოხდენას, რას შემსწრეც თვითონ იყო სიჭაბუკეში.

ჩვენი აზრით, ეს მომენტიც უნდა ყოფილიყო იმის მიზეზი, რომ გურამიშვილმა თავისი ნებით და არჩევანით გაცვალა სასახლის ცხოვრება ბრძოლის ველზე.

დანარჩენი ამბები ცნობილია თვით გურამიშვილის პოეზიიდან „ქარი ქართლისა“. ქართველი ემიგრანტების მიერ რუსთა ქვეშევრდომობის მიღებამ მალე სტიქიური ხაზით მიიღო იმდენად, რომ ლამის ბაქარი და რუსუდან დედოფალი უამალოდ დარჩნენ. გვაქვს ცნობები იმის შესახებ, რომ ბაქარ, ვახუშტ და სვიმონ ბატონიშვილებმა სცადეს კიდევ წინ გადაღობებოდნენ ქართველი ემიგრანტების ასეთ დაყინებულ მისწრაფებას, მაგრამ არა გამოუვიდათ რა. დიდი თუ მცირე, დიდებული, თავადი, მსახური თუ ფარეში ყველა ისწრაფოდა რუსეთის ქვეშევრდომობითა და სამსახურის წყალობით მიეღო მამული და ჯამაგირი. მალე ბაქარის ირგვლივ ერთი მუჟა ქართველობადა იყო შემორჩენილი: როცა 1749 წ. ბოლოს ბაქარმა დააპირა საქართველოში წამოსვლა, მის ოდესღაც ორიათასიან ამალაში, ახლა, ქალიან-ბავშვიანად მხოლოდ ასი სული ქართველია ირიცხებოდა, დანარჩენი უკვე რუსეთის სამსახურში იყო შესული და დაბინადრებული უკრაინასა თუ სხვა ადგილებში (პეტერბურგი, მოსკოვი, ყაზანი, სიმბირსკი, ნიჟნი ნოვგოროდი და სხვ.). რუსთა სამსახურში შესვლისას ქართველმა ემიგრანტებმა ფიცი დადეს, რომ ისინი თავის ოჯახებითურთ მოვალენი არიან, სამუდამოდ დარჩნენ რუსეთის იმპერიაში და უპასპორტოდ საზღვარგარეთ არ წავიდნენ, „საზღვარგარეთად“ კი საქართველოც იგულისხმებოდა. ეს იყო იმის მიზეზი, რომ ფიცმილებულ ქართველობას გზა მოეჭრა საქართველოში დაბრუნებისა.

ქვეშევრდომობის ფიცის მიღების შემდეგ ქართველობას დაუნიშნეს ჯამაგირი და მისცეს მამულეები უკრაინაში — საუკუნო მფლობელობით.

1738 წ. უმაღლესი „უქაზათ“ დაფიქსირდა 30 კომლი გლეხი, ქ. მირგოროდსა და ზუბოვკაში, სულ 43 ოჯახი¹.

¹ ვახტანგის ამალა მხოლოდ უკრაინაში როდი ჩასახლდა, ჩვენ გვაქვს ცნობები, რომ ქართველობა რუსეთის სხვა ადგილებშიც დაქსაქსულა და გაფანტულა. მაგალითად, პუგაჩოვის ამბოხების დროს, ციმბირსა და აღმოსავლეთ ურალში, პუგაჩოვის მიერ დაზარალებულ მოქალაქეთა სააში ქართველებიც იხსენიებიან: მაგ., ყაზანში — ერასტი ანდრონიკაშვილი, სარატოვში — არტილერიის კაპიტანი ანდრია ბარათაშვილი (მგონის თომა ბარათაშვილის ძე), სპირიდონ მაშიაშვილი, ნიჟეგოროდის მაზრაში — არტილერიის კაპიტანი — პეტრე დედანი, ალაგირის მაზრაში — პრაპ. სერგი ბედაურიშვილი ცოლით, ივანე მაჭავარიანის (თარჯიშანის) ქალი, მისივე ახლო ნათესავი, ვინმე ნინო იაგორის ასული და სხვ. ყველა ესენი დაეით გურამიშვილის შეგობრები და ნაცნობები არიან ვახტანგის ამალიდან, შემდეგ თანამოსამახურენი — ქართულ ჰუსართა პოლიედან.

რა იყო მაშინდელი ქ. მირგოროდი და ზებოვკა? უპირველესად მწიკრი ადგილი ბუნებრივი მდებარეობით. მისი სახნავ-სათესი ფართობიც მეტად ჭბუ- ირო იყო, უმეტესად ქაობიანი. ამნაირად, სამკვიდრო — საგურამოს მაგიერ დიდი ქართველი პოეტის ადგილსამყოფელი გახდა მირგოროდი. უკრაინაში ჩასვლისას გაუბედავ პოეტისათვის ძლიერ მოქიშპეებს უჭობნიათ და მისთვის მეტად მწიკრი მამულები ურგუნებიათ. არანაკლები მონაწილეობა უნდა მიეღოთ პოეტის დაჩაგვრაში მოხელეებს, რომლებიც იყვნენ დანიშნული მამულების დასარიგებლად. მოხელეები, როგორც საბუთებიდან ჩანს, ზშირად უკანონოდ იქცეოდნენ, ქრთამს იღებდნენ და ავიწროვებდნენ ქართველებს. ქართველების საჩივრების გამო ზოგიერთი მათგანი კიდევაც გადააყენეს.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ დ. გურამიშვილს უკრაინაში ქართული გარემოცვა ჰქონდა. დავითთან ერთად მირგოროდში ცხოვრობდნენ: ზაალ ხერხეულიძე, აბრამ კობიაშვილი, პაპუნა ბეჟანიშვილი, დავით ჩახარიძე, იაკობ ოდიშელიძე, კაცურა ინასარიძე, ივანე საგინაძე, ნიკოლოზ ზაქაძე, ანტონ ოთარაშვილი, შიო პავლიაშვილი, ოთარ პავლიაშვილი, დავითის ბიძაშვილი მერაბ გურამი- შვილი და სხვ. ესენი იყვნენ პოეტის პირველი „მამენელები“, მეზობლები და მეგობრები. როგორც ირკვევა, დავითის მეზობლები ვახტანგის პირადი ამალი- დან არიან, მისი მსახურნი და შინაყმები (ზოგი მათგანი ბოლოს პოეტის მსახუ- რი გამხდარა), ზოგნი ლეკების და ოსმალთა ტყვეობიდან გამოქცეული ნატყვე- ვარები არიან.

• • •

„დავითიანი“ ნამდვილი ენციკლოპედიაა ცხოვრების ცოდნისა და ზნეო- ბისა. გურამიშვილი უდავოდ განათლებული პიროვნება იყო. იგი ახსენებს ეპიკურესა და მის მოძღვრებს; რაკი მან ბერძნული და ლათინური არ იცო- და, ხოლო ყრმობაში არ შეეძლო ფილოსოფიური ცოდნის მიღება საქართვე- ლოში, ცხადია, რომ მან ფილოსოფიაც და საერთო განათლებაც აითვისა რუ- სული ლიტერატურის, რუსული კულტურის გზით ჯერ მოსკოვში ყოფნის და შემდეგ უკრაინაში ცხოვრების დროს.

ცხადია, მასზე გავლენა მოახდინა რუსულმა მწერლობამ, რომე- ლიც სწორედ გურამიშვილის დროს დაადგა ევროპეიზაციის გზას. კერძოდ, შეუძლებელია გურამიშვილს არ სცოდნოდა მ. ლომონოსოვის დიდი პრაქტი- კული და ლიტერატურული მოღვაწეობა. გურამიშვილი იცნობდა რუს მწე- რალთა შემოქმედებას, რომელიც ფრანგ განმანათლებელთა გავლენით რუ- სეთში წერგავდა დასავლეთის მეცნიერებას. გურამიშვილის ეპოქის ამ ახალმა მწერლებმა შექმნეს ახალი რუსული კულტურა.

მეფე ვახტანგი და მისი შვილები, ისე, როგორც მისი ამალის რიგი წევრე- ბი მოსკოვში, სამხედრო სამზადისთან ერთად, თავისუფალ დროს რუსული- დან სხვადასხვა თხზულებათა თარგმნას და წიგნების ბეჭდვას სწირავდნენ. კერძოდ, ვახტანგი და მისი შვილი — ცნობილი მეცნიერი ვახუშტი მეშა- ობდნენ საქართველოს ისტორიაზე, საქართველოს რუკების შედგენაზე, ხოლო მეფის ამალის მგოსნები, მათ შორის დ. გურამიშვილი, ნაყოფიერ პოეტურ მუშაობას ეწეოდნენ.

საქართველოს რუსეთთან კულტურულსა და პოლიტიკურ დაკავშირებაში დიდი როლი ითამაშა ქართულმა ემიგრაციამ რუსეთში, რომლის მთავარი ძარღვი იყო ჯერ არჩილ მეფესთან ერთად და მერე, 1724 წ., ვახტანგ მეექვსესთან ერთად გადახვეწილი ქართველობა და მისი შთამომავლობა.

ამ ბრწყინვალე პლედამ მოგვცა არა ერთი მეცნიერი, პოეტი, პოლიტიკოსი, მათეკუთვნის დავით გურამიშვილი.

ვისგან შეაღებოდა მოსკოვისა და ვსესვიატსკოეს წრე, სადაც ტრიალებდა დ. გურამიშვილი? უპირველესად უნდა ვახსენოთ დიდი ქართველი მეცნიერი ვახუშტი ბაგრატიონი, მისი ძმები: ბაქარ ბაგრატიონი, პაატა ბაგრატიონი, რომელიც იყო „ფრიად მეცნიერ“ და რომელმაც „შემსწავლა გეომეტრია“, განსწავლული რუსეთსა და ინგლისში, ვახუშტის შვილი იოანე — „აღზრდილი ფრიად სწავლულებასა შინა ლათინთასა“, ბაქარის ძე ლევან „სიბრძნის ტრფიალი“, რომელმაც ლათინური, ფრანგული და გერმანული ენებიდან გადმოთარგმნა ქართულად მსოფლიო ისტორია. სხვებიც იყვნენ „რუსულისა, ლათინ-ფრანცის-გერმანთა“ ენების მცოდნენი, რომელთა შორის არა ერთმა და ორმა იცოდა სხვათა და სხვათა ენათა სწავლანი და საფილოსოფოსო ხელოვნება, მათემატიკა და სხვ. საკმარისია დავასახელოთ ცნობილი დიმიტრი ციციშვილი „მასწავლებელი სიბრძნის მოყვარებისა“, რომელიც „თუთხრეტისა წლისა ჯერ არ იყო“, როცა ფრანგულიდან გადმოთარგმნა არითმეტიკის სახელმძღვანელო. „ამან მოიღო უცხოელ სხვადასხვა ენათა სწავლანი და საფილოსოფოსო ხელოვნება, ისწავლა მათემატიკა და სთარგმნა ქართულად ლეომეტრია და სხვებიცა“.

მოსკოვისა და პეტერბურგში ეუფლებოდნენ მეცნიერებას ნიკ. ვაჩნაძე, რატიშვილი, ჩოლოყაშვილი, ანდრონიკაშვილი, სვიმონ ბაგრატიონის შვილები, სტეფანემ და დიმიტრიმ განათლება მიიღეს პოლანდიაში¹. 1738 წ. ვახტანგის კარზე მოხსენებულა პასტორი იონუსი, რომელიც მეფის შვილებს ასწავლიდა ლათინურს, ფრანგულს და გერმანულ ენებს.

ამრიგად, მოსკოვში შექმნილი იყო ევროპულად განსწავლული ქართველი ინტელიგენციის საიმედო ბირთვი, რომელმაც დიდი ისტორიული როლი შეასრულა როგორც ქვეყნის განათლების, ისე საქართველოს რუსეთთან დაკავშირების საქმეში.

მოსკოვის კულტურულ გარემოში ტრიალებდა გურამიშვილი. ექვი არაა, მოსკოვში შეივსო მან ქართლში გამოტოვებული განათლების ხარვეზი. სწავლას მოწყურებულ, ცნობისმოყვარე გურამიშვილზე გავლენა უნდა მოეხდინა მოსკოვის პერიოდს, იმ ათ წელს (1729—1739), რომელიც მან მოსკოვში გაატარა. პრესნაში მდგარი ვახტანგის სასახლე მისი უნივერსიტეტი უნდა ყოფილიყო.

დ. გურამიშვილი იმ უმიგრანტთა რიცხვში იყო, რომელთაც „გატეხეს ვახტანგის მცნება“, „მეც გავეჩივე, მეკეთა, რაკი მას მოვკარ ყური“. პოეტიც

¹ ჯერ კიდევ არჩილ მეფის ვაჟი ალექსანდრე ბატონიშვილი ხომ პაატაში სწავლობდა საარტილერიო მეცნიერებას.

წასულა „სწორედ იმ გზაზედ, საითაც იყო სნებაო“. „შევაცლი და მწყეშსა წაუველ, ვადუდექ მრუდათ ძონასა“, რაც პოეტს მუდმივ სანანურად გაუხდა მთელ სიცოცხლეში:

ავად მომიხდა უმხროდა გაფრენა, ქმნა ნაეარდისა!

ვითა ცხოვარი გზა შეედომილი
მგელთ წარსატაცად ფარებთა გარე,
ეგრეთ შენ, თაო, ხარ გახდომილი,
ასეთი საქმე მე მოგიგვარე.

ქართველობის ერთმა ნაწილმა, მართალია, ქვეშევრდომობა 1738 წ. მარტში მიიღო, მაგრამ უკრაინაში გავრცელებული „საშიშ ავადმყოფობის“ გამო იქ წასულა ქართველ ემიგრანტებს ზოგს მხოლოდ 1739 წ. გაზაფხულზე მოუხდა და ზოგსაც უფრო მოგვიანებით. კერძოდ, დავით გურამიშვილი მოაკოვიდან უკრაინაში 1739 წლის 2 აპრილს გამგზავრებულია.

მაგრამ ქართველობამ ჩასვლისთანავე ვერ ჩაიბარა კუთვნილი მამულები, რადგან ოსმალეთთან ატეხილი ომის გამო პირდაპირ ბრძოლის ველზე უკრეს თავი. ოფიციალურ საბუთებში აღნიშნულია, რომ ქართველთა ოჯახები მოსკოვში დიდ სიღარიბესა და გაჭირვებაში არიან ჩაცვივნულნი, რომ ომში წასულმა ქმრებმა ცოლ-შვილი უპატრონოდ დატოვესო.

ასეთივე მძიმე მდგომარეობაში უნდა ჩავარდნილიყო დავით გურამიშვილის ოჯახიც. მძიმე ნივთიერი მდგომარეობა იმითაც იყო გამოწვეული, რომ ქართველობამ უკრაინაში წასვლის მზადებაში გაყიდა თავისი სახლ-კარი მოსკოვში, სარჩო-საბადებელი, მაგრამ გამგზავრება დროზე კი ველარ მოუხდა.

33 წლის დ. გურამიშვილი ჩაირიცხა ქართულ ჰუსართა პოლკში (1738 წ.) ჯერ რიგით ჰუსარად, შემდეგ ვახმისტრად, მერე კვარტირმეისტერად.

ქართული პოლკი მხნედ ეომებოდა ახლად აღორძინებული რუსეთის სახელმწიფოს მტრებს — თურქებს, შვედებს, პრუსიელებს. თურქებზე შურისძიებით აღძრული ქართველები ვაეკაცურად ეკვეთნენ თავის მოსისხლე მტერს. ვისი მიზეზითაც ისინი გამოძევებულ იქნენ საყვარელ სამშობლოდან და ჯავრი იყარეს.

ქართველთა გმირობამ ათქმევინა რუსეთის სარდლობას:

«Онные грузинцы службу свою весьма храбро оказывают». «Грузинцы поступили так, как надлежит храбрым и надежным людям, так что более требовать невозможно... Грузинцы весьма потребны, дабы более таких людей было весьма потребно». სარდლობა დასძენდა, რომ საჭიროა უფრო მეტი ქართველობა იქნესო მოწვეული არმიისში. ამიტომ ქართულ ჰუსართა პოლკის ახალი ნაწილების ჩამოსაყალიბებლად სარდლობამ სასწრაფოდ გაგზავნა სწორედ დავითის ნათესავი (შეიძლება მოყვარე) ბერი გარაყანიძე ყიზლარსა და ასტრახანში, რომელმაც მაშინვე ჩამოიყვანა 150 ქართველი. ამის შემდეგ ხსენებული პოლკი ყოველწლიურად იესებოდა უმთავრესად ნატყვევარი ან საქართველოდან ლტოლვილი ქართველებით.

თურქებთან პირველ შეტევაშივე ბრძოლაში დაიხოცნენ პოეტის ამბა-

ნაგები ვახტანგის ამალიდან: ომან თარხან-მოურავი, დავით ერისთავი, ზაალ ხერხეულიძე და სხვები.

მაგრამ უმთავრესი, როგორც დავით გურამიშვილისა, ისე მისი თანამომხმეებისათვის იყო მაინც მორალური ხასიათის ტანჯვა გამოწვეული იმით, რომ, რაც დრო გადიოდა, მით უფრო ქარწყლდებოდა სამშობლოში დაბრუნების იმედი. რუსეთის მთავრობა ჯერ კიდევ არ აპირებდა დასმარება გაეწია საქართველოსათვის, რათა მას საშუალება მისცემოდა თურქთა უღლისაგან თავი გაეთავისუფლებია და ბოლო მოელო შინაური შუღლისა და არეულობისათვის.

ოსმალებთან ბრძოლის შემდეგ ქართულმა პოლკმა და კერძოდ დავით გურამიშვილმა მონაწილეობა მიიღო ჩრდილოეთში, ფინეთის სრუტის ნაპირებზე, შვეციის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

1741 წ. დ. გურამიშვილს თავის თანამემამულეებთან ერთად შვეციასთან ომის დროს დაუცავს «Петровский Олонецкий завод» (კარელიის ტერიტორია).

1742 წ. დავითი ებრძოდა შვედებს ფრიდრიხ-ჰოვენთან და ჰელსინგფორსთან. შვეციას ომიდან დაბრუნების შემდეგ დავითი ისევ თავის მეურნეობას მოუბრუნდა მირგოროდ-ზუბოვკაში, ვიდრე არ ატყდა „შვიდწლიანი ომი“ (1756 — 1763). ამ დიდ ომშიც თავი ისახელა ქართულმა პოლკმა¹. დ. გურამიშვილი მონაწილეობდა ეგერსდორფის, ციურნდორფის სასტიკ ბრძოლებში. კიუპტრინთან ბრძოლაში დავითს ცხენი ღიაში ჩაეფლა, იგი დატყვევდა მალდებურგის ციხეში, საიდანაც გამოვიდა (1759 წ. 7 დეკემბერს) საკმაოდ შერყეული ჯანმრთელობით. კიუპტრინის ომში გურამიშვილი თავში დაიჭრა, ამის გამო მან ცალი თვალის მხედველობა დაკარგა და ცხენიდან ჩამოვარდნის გამო მხარი მოიტეხა. პეტერბურგის სამხედრო კოლეგიის სამედიცინო შემოწმება (1760 წ.) აღნიშნავს, რომ პოეტი მოკულია იპოხონდრიით. ყოველივე ეს იყო მიზეზი, რომ დავითმა სთხოვა ხელმწიფე ელჩაბედს, ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო, გაეთავისუფლებინა იგი სამხედრო სამსახურისაგან. თხოვნა შეწყნარებულ იქნა და პეტერბურგში, ჰოსპიტალში სამედიცინო შემოწმების შემდეგ იგი განთავისუფლდა, როგორც უკვე უვარგისი სამხედრო სამსახურისთვის, პოდპორუჩიკის ჩინით, 1760 წ. 26 ივლისს. ტყვეობიდან დაბრუნების შემდეგ დავითი შესდგომია მეურნეობის აღდგენას:

მალდებურგის ციხეშიგან დასვა კარებ-დანაკლეტი,
მუნით ვიხსენ, შინ წამოველ, ქერი ვხან და ყანა, ფეტი.

დავითის მეურნეობა მირგოროდსა და ზუბოვკაში მალე ისევ მოღონიერებულა. მეურნეობის წინ წასაწვეად მან გამოიგონა „სარწყავი და წიქვილის მონახულობა“. ღრმა მოხუცებაში უპატრონობის გამო პოეტი მაინც სიღარიბეში ჩავარდნილა, იმდენად, რომ იგი ოც თემანს თხოულობდა მთავრობისაგან თავის გამოგონებათა განსახორციელებლად.

გურამიშვილი პეტერბურგიდან მოსკოვს ჩასულა, სადაც პრესნაზე და

¹ დაწვრ-ლებით იხილეთ სოლ. ყუბანეიშვილის წიგნი „გურამიშვილი და ჰუსართა პოლი“, სადაც მრავალი საბუთია გამოქვეყნებული გურამიშვილის სამხედრო სამსახურის შესახებ.

სვენწკაში მრავალი ახლობელი, ნათესავი და მეგობარი იეგულებოდა. ამას ევაფიქრებინებს დიმიტრი სააკაძის სიტყვები დიმიტრი ბაგრატიონისადმი:

დავით გახლავსთ, ეგ შეგაქცევთ;
მესმის, იცის ჩანგთა ჟღერა.

მოსკოვის ქართულ ემიგრაციაში, სხვა პოეტი „დავითის“ სახელით, ვისაც შეეძლო „ჩანგთა ჟღერა“, ჩვენ არ ვიცით. მიუხედავად იმისა, რომ ქართული ემიგრაციის დიდი ნაწილი გადასახლდა უკრაინაში და რუსეთის სხვა ქალაქებში, მოსკოვში ქართველობის საკმაო რიცხვი იყო დარჩენილი.

1760 წლისათვის ისევ არსებობს „პრენანს“ ქართული კოლონია. მარტო „სვენწკაში“ (ვსესეიატსკოე) ასზე მეტი მობინადრე ქართველია. მათ შორის არა ერთი უნდა ყოფილიყო დავით გურამიშვილის ახლობელი, ნათესავი თუ მეგობარი. ცხადია, პეტერბურგიდან დაბრუნებულს, სამსახურიდან გადამდგარ გურამიშვილს თავისუფლად შეეძლო დაყოვნება მოსკოვში, სადაც არსებობდა ვახტანგის შვილის გიორგი ბატონიშვილის კარი, აქ ხომ ისევ იღვწოდნენ დავითის მეგობარი პოეტები.

ჩამდენი ხანი დაჰყო პოეტმა მოსკოვში, არ ვიცით. ვიცით მხოლოდ, რომ 1760 წელს პეტერბურგს ჩავიდა 113 კაცის თანხლებით თეიმურაზ II, რომელსაც გურამიშვილი ახალგაზრდობიდანვე იცნობდა. ცხადია, სამშობლოს და ქართველი კაცის ნახვას მოწყურებულ გურამიშვილს 113 ქართველისა და თავისი მეფის ნახვა მეტად უნდა გაბარებოდა.

საფიქრებელია, დავით გურამიშვილმა ნაგულისხმევი იმავე დიმიტრი სააკაძის ლექსში ვახტანგის მემკვიდრის გიორგი „ცარევიჩისადმი“ ვინმე „დათუჩი“-ს სახელით:

დათუჩი შეჩვეულია ახლავ სალდათთა ქაშებსა,
ღმერთმან ქნას, გახლდეს მემარჯვენედ, თავთ სქრიდეს
ხვანთქრის ფაშებსა,
ფეშქაშად წარმოგივლენდესთ უცხოს და უცხოს რამებსა,
მე მივეგებო ზეიმით, ვსცემდე ქოსსა და ტაშებსა.

„დათუჩი“ საალერსო კნინობითი სახელი უნდა იყოს დავით გურამიშვილისა. „სალდათთა ქაშებს შეჩვეული“ ვინ უნდა იყოს, თუ არა ჯარისკაცი, მხედარი გურამიშვილი, რომელმაც ამდენი ხანი გაატარა სამხედრო სამსახურში?

დ. სააკაძის ლექსში ლაპარაკია ოსმალეთთან ომის სამზადისის შესახებ („ღმერთმა ქნას, გახლდეს მემარჯვენედ, თავთ სქრიდეს ხვანთქრის ფაშებსა“). ცხადია, აქ ლაპარაკი უნდა იყოს იმ სამხედრო სამზადისზე, რომელიც რუსეთმა დაიწყო 1768—69 წლებში ოსმალთა წინააღმდეგ. ოსმალთა და ყირიმის თათრების მხრივ აგრეთვე აღსაკვეთად, რუსეთის საზღვრების გასამაგრებლად, ფელდმარშალმა პ. რუმიანცევმა დაიწყო რუსეთის სამხრეთ ადგილების (უკრაინაში) გამაგრება, ზოგან მოსახლეობის აყრა და ადგილთა გასამხედროება. გურამიშვილის სამყოფელი მირგოროდიც ხომ საზღვარზე იყო და, ალბათ, ისიც აჰყარეს, როგორც საზღვართან ახლოს მყოფი. როგორც ვიცით, რუსეთის არმიამ სამხედრო მოქმედება ოსმალეთისა და ყირიმის წინააღმდეგ დაიწყო

1769 წ. 15 აპრილს. აი, სწორედ ამ დროს უნდა ეკუთვნოდეს გურამიშვილს დრტვინვა — „დავით გურამისშვილისაგან საწუთროს სოფლის სამდურავი“.

მე მომიხრეს: მანდელამე ახლა ადექ. სხვაგან წადი!
ძალურებრივ წამიყვანეს, სადაც არა ვიყავ მწადი.

ამნაირად, „ქართლის კირის“ წერის დროს გურამიშვილს დროებით უნდა დაეტოვებინა თავისი სამყოფელი — მირგოროდი. შემდეგ კი, 1769--1772 წ. რუსების გამარჯვებათა გამო, პოეტი ისევ უნდა დაბრუნებოდა თავის კერას.

უკრაინის ქართველობა საშუაზღოვან მთლიანად არა ყოფილა მოწყვეტილი, მას მუდმივი კავშირი ჰქონია საქართველოსთან. თუმცა ძალზე იშვიათად, საქართველოდან ჩადიოდნენ უკრაინაში წათესავეების სანახავად. უკრაინის ქართული ემიგრაცია საქართველოს პოლიტიკურ საქმიანობაშიც იღებდა მონაწილეობას. მას თავისი წონა და გავლენა ჰქონია, რასაც ანგარიშს უწევდნენ მაშინდელი ქართლ-კახეთის მფლობელები.

ამ დროისათვის დ. გურამიშვილი უკვე განთავსებული იყო სამხედრო სამსახურიდან. ეტყობა დავითს არ შეუწყუბებია თავისი ყმები გასყიდვითა და სხვადასხვანაირი შევიწროვებით. ყმათა რიცხვი ბოლომდე შეჩინა და ბოლოს კიდევ გამრავლებულა. როგორც მისი ლექსებიდანაც ჩანს, დავითი ადამიანური სათნოებით ეკიდებოდა მოყმე გლეხებს და თითონაც ქადაგებდა მათთან ჰუმანურად მოპყრობას:

ყმა მოგეს ბევრი, გლეხი, მდაბო,
გამონოს ნებით, რომ არ არბიო,
გქმნას კეთილ მსაჯულად,
არვინ ჰყოს ტანჯულად
უსამართლობით!

აქბობს პოეტი. და კიდევ:

ამისთანას ბატონს ვაქებ.
მან ერთი ყმა განახუთოს,
არ თუ ხუთი აღარც ერთ-ქნას,
ასე საქმე თავს მოურთოს.

ამ ლექსებიდან კარგად ჩანს მემამულე პოეტის ფიზიონომია¹.

1774 წ. სიბერეში შესული გურამიშვილი აცხადებდა, რომ მას ამ ქვეყნად „დარჩა საწყიდელი სისხლითა, ოფლისა“, ე. ი. ქონება მონაპოვარი სისხლითა და ოფლით. აქ იგულისხმება ომებში დაღვრილი სისხლი (იგი დაჭრილი ყოფილა რამდენჯერმე), და ის ოფლი, რომელიც პოეტს, როგორც ენერგიულ მუშაკსა და მეურნეს, დაუღვრია თავის მამულში, მირგოროდსა და ზუბოვკაში.

¹ 1782 წ. პოეტის ღრმა სიბერეში, მის ყმათა სიაში ქართველებიც იხსენიებიან, მაგალითად, ანტონ თათარაშვილი, ივანე საგინაძე შეილებით (მიხეილ, ლევანი) და სხვ. ეს შინაყმანი, ალბათ, დაღესტნიდან და ყირიმიდან გადმოხვეწილ-გამოქცეული, გამოხსნილი ქართველები იქნებოდნენ, რომელთაც გაიგეს უკრაინაში ქართული ახალშენის არსებობა, დიდი წყალებით ჩააღწიეს და ეყმნენ იქაურ ქართველ მებატონეებსა და მემამულეებს. ცხადია, მათ ჩასვლას უკრაინაში, მათ თავგადასავალს უფრო მეტად უნდა დაეწეა პატრიოტი პოეტის გული.

სამხედრო სამსახურში მყოფს, ყმისა და მამულის პატრონ უშვილო პოეტს თავისი სამყოფი სარჩო უნდა ჰქონოდა უკრაინაში. იგი თვით აღნიშნავს თავისი ქონების „სიმსუქნეს“, „შონას“, რომ მან „საწუთრო მოიანგარა“, რომ „გვადრუცი ვერცხლით აავსო და ცუდამდინ მოყარა“, რომ მას ჰქონდა „მოტული საცხოვრებელი „ზე-ქვე-საყანე“, რომ მისს ქონებას შეადგენდა „ყმა, სახლი, ბაღ-ბოხტანი, თეთრი თუ ფარჩა“. პოეტი იგონებს ჰუსარის „ფერად საცმელთა, ოქროსა და ვერცხლის ღიღუბსა“. მაგრამ ყოველივე ეს დაეკარგა. პოეტს ჯერ კიდევ პრუსიაში ტყვეობისას, თუ რამ თავის საცხოვრებელი ჰქონდა, ისიც დაეკარგა, „მწარეთ ფაცრაცილი“ იგი მოსთქვამს: „მტერჲან გან-მცარცვა მე შესამყელი“-ო.

ვარ ცარიელზე მე დაქდომილი
საუნჯისაგან კარს გარეთ მდგარე.

მე საწუთრომან მიმილო, რაც საბადისი მებაღა-ო.

პოეტის მონაცრებული, ინამუშავევი შინაურ მტერს, მეზობლებს თუ მოყვარეს გაუნიავებია. შესაძლოა, პრუსიაში ტყვეობის დროს მეზობლებს იგი მკვდარი ეგონათ ან დაკარგული, არ ჰქონდათ იმედი მისი დაბრუნებისა და მიესივნენ მის უპატრონო მამულს.

პრუსიაში ტყვეობის შემდეგ დავითს დასჩემდა „შავი ნალეელი“, იპონონდრია, რომელსაც, მედიცინის სიტყვით, სხვა მიზეზებთან ერთად ღვიძლის და ტყირპის სენიცი ავითარებს, მის შემოწმებაში ნათქვამია, რომ „მარჯვენა მხარეში, ელენთათან აბლოს შენიშნულია ტკივილის გამომწვევი“.

ამ ავადმყოფობის გამოძახილი უნდა იყოს პოეტის ნაწარმოებები, სოფლის ამოუებისა და წარმავლობის გრძნობით აღბეჭდილი:

ვა, რა მაქეს დიდი მოწყენა,
სადა არს ჩემი მოლხენა?
მწარედ სახმილით დაგულსა,
ლახვარი დამსმია გულსა.
ნაწლეენი, ღვიძლი და გული,
შემქმნია ცეცხლით დაგული,
პირი შემკერია წყენითა,
ვერა მითქვამს რა ენითა!

და სამშობლოს, მშობლიურ ოჯახს, ნათესაობას სამუდამოდ და უიმედოდ დაშორებული „მწირი“ პოეტი ნატრობს არყოფნას:

ნეტავი ისევ მიწადა მე ვყოფილიყავ, არ კაცად,
ავების აღარ ეიწოდი, რომ ვიქნებოდი აღარსად!

1747 წ. დ. გურამიშვილის თანამოქალაქებურე ქართველი ოფიცრები ერთხმად აღნიშნავდნენ მის ერთგულ სამსახურსა და კეთილშობილებას, ხოლო ატესტატში 20 ქართველი ოფიცერი ერთხმად ადასტურებს დავითის „კეთილშობილებას“.¹

¹ ს. ო. ჟ. უ. ბ. ა. ნ. ე. შ. ე. ი. ლ. ი., დავით გურამიშვილი ქუსართა პოლკში. გვ. 178, 180.

იმპერატრიცა ელსაბედის სახელზე თვით გურამიშვილი აღნიშნავს თავის „ხანგრძლივს, ერთგულსა და უბიწო სამსახურს“¹.

1747 წ. ქართულ ჰუსართა პოლკის ინსპექტორის მოხსენების თანახმად დატურდება გურამიშვილის ერთგული სამსახური: იგი სხვათა შორის დასძენს, რომ დავით გურამიშვილს სამსახურში არავითარი წუნი და შემჩნევა არა ჰქონდაო და არც ერთხელ არც დასჯილა და არც დაჯარიმებული ყოფილაო.

დავით გურამიშვილის პოეტური შემოქმედების ნაყოფიერებას თავისი დიდი დააჩნია სამხედრო სამსახურმა. პოეტმა 22 წელიწადი შეაღია ომიანობას (შვეციის, ოსმალეთის, პრუსიის ფრონტებზე). მუდმივ ომიანობაში მონაწილეობა იყო მთავარი მიზეზი იმისა, რომ დ. გურამიშვილმა ვერ შეისრულა საწადელი, რომ ისე ემუშავნა მწერლობაში, როგორც თვით მას სურდა:

თუმცა ენა გასარეკლდა,
გული მისთვის გამი-ზარ-და,
მაგრამ მეფეთ სამსახურით,
ეს საზრდელად გამიზარდა!

ამის მიზეზით გურამიშვილის მთავარი ნაწარმოებები — მისი პოემები, როგორც მათი რეალიებიდან ჩანს, სიბერეში უნდა იყოს დაწერილი. მაგ., პოემაში „ჭირი ქართლისა“ პოეტი ჩივის სიბერეზე, ასევე სიბერეშია დაწერილი „ქაცვია მწყემსაჲ“, როცა ავტორი ყოფილა „ბერი-კაცი დიდათ ნაპარჯი“, „ბრმა ცალთვალა“. 1787 წ. პოეტი ჩივის „ცალის თვალით სულ ბრმა ვიყავ, მეორითაც ავად ცხედავდი“-ო. ვფიქრობთ, დაუმთავრებელ „ქაცვია მწყემსის“ დაწერის დროს დიდად არ უნდა იყოს დაშორებული მის მიერ დამუშავებული სარწყავის პროექტი, რომლის მიხედვითაც იგი ჩივის მხედველობის ნაკლებობას.

ამრიგად, დ. გურამიშვილის მთავარი ნაწარმოებნი მისი სამხედრო საქმის მერეა დაწერილი. პოეტი სამხედრო სამსახურში დახარჯულ დროს მწარედ ნანობდა:

რაც დამრჩა, ვერ ვსთქვი, მეწადა მეტქვა გრძლად, თავი მეცადა,
ვერა ვსთქვი, მოცლას უცდიდი, ნეტამცა არა მეცადა!

და თუ რამ სთქვა პოეტმა, ისიც მხოლოდ მისთვის, რომ „სულ არა ვსთქვა რა, ის უფრო არ ევარჯება“. ასეთი ტრაგიკული იყო შემოქმედებითი პირობები დიდი ქართველი პოეტისა.

როგორც ზემოთ ვთქვით, გურამიშვილს 1721 წელს უნდა შეერთო ცოლად გარაყანიძის ასული „ლელა“ (ელენე) სოფ. ლამისყანიდან.

1737 წ., ვერ კიდევ რუსთა სამსახურში შესვლამდე, დავითთან ერთად მის ოჯახში ნაჩვენებია რვა სული: ცოლი, სიძედრი, მსახური, მსახურის ცოლი, მისივე ქალიშვილი, კიდევ ორი მოახლე. ასევე, 1738 წელს სამხედრო სამსახურში „უწყებაში“ დავითი იხსენიება „შინაურებით“.

საიდან გაჩნდა დავითის მთელი ოჯახი მოსკოვში? (მასთან ერთად მრავალ

¹ სოლ. ყ უ ბ ა ნ ე ი შ ვ ი ლ ი, დავით გურამიშვილი ჰუსართა პოლკში, 178, 133.

ბიძაშვილი მერაბი). შესაძლოა გვეფიქრა, რომ პოეტი მოსკოვში ახალ ოჯახს მოეკიდა, მაგრამ „უწყების“ გრაფაში ოჯახის წევრები ნაჩვენები არიან როგორც საქართველოდან ჩამოსულები.

დავითის ცოლი ასევე იხსენიება პოლკის ჯამაგირის განაცემ უწყისში 1739 წ. 19 ნოემბერს.

მაშასადამე, უნდა ვიფიქროთ, რომ ქართლში ნათხოვი ცოლი მოსკოვში ჩაუყვანია. ჩვენი აზრით, ან თვითონ დავითია ჩამოსული საქართველოში ოჯახის წასაყვანად, ან ამ საქმეში გავლენიანი ქართველები დაეხმარნენ. საუარაუდოა გარაყანიძის ოჯახის დახმარებაც. ჩვენ ვგულწაბობთ „ბერი გარაყანიძეს“, რომელიც 1724 წ. ოთარ არაგვის ერისთავმა გაგზავნა წერალით პეტრე ღიბთაძეს; რომელსაც საკმაო ავტორიტეტი უნდა ჰქონოდა და რომელიც, ალბათ, სულ ახლო წევრი იყო გურამიშვილის ცოლის ოჯახისა.

უკრაინაში პოეტს მეორე თუ მესამე ცოლი შეურთაეს — ტატინა¹ (თამარი) ვასილის ასული ავალიშვილი, რომელიც 20 წლით ახალგაზრდა ყოფილა ქმარზე (დაბადებულია 1726 წ.) და რომელთანაც, როგორც ყრულ ნათქვამი უნდა იყოს დავითის ლექსებში, პოეტს უთანამოება ჰქონია და, ვფიქრობთ, კიდევ უნდა განშორებოდა მას².

პოეტს შვილი არ ჰყოლია. სიბერეში იგი ხშირად ჩივის „ბერწონეებას“, უშვილობას და მით სახლ-კარის დამხობას, „არ მომცა ძე, არც ასული, არვინ მიძახის მამასო“, „მე მსურდა, ერთი არ მომცა, ვის არ სურს, მისცა ტყუპია“. უშვილობა იგურამიშვილს სიბერეში განსაკუთრებით ის ფიქრი აშფოთებდა, რომ „მომხსენებელი“ არა რჩებოდა. 1776 წ. დავითს უნდა ეშვილნა „ობოლი დარია“, ანუ დარეჯანი, რომელიც ერთი წლის ასაკში გარდაცვლილა. უშვილობა, ნაშვილევის დაკარგვა აორკეცებენ პოეტს სულაერ ობლობასა და სევდიანობას.

ცოცხალიც არვის ვახსოვარ,
მკვდარს ვინლა მომიგონებსა?

ჩივის იგი სიბერეში. მარტობით განწირული, სასოწარკვეთილი პოეტი მხოლოდ სიკვდილთან შეხვედრას ელოდა. რაკი აღარვინ დარჩა ცოცხალი, აღარც და-ძმა, აღარც ნათესავი და მეგობარი („სულ დამიხოცნე მოყვასნი, ერთიც არ დაღინდილებსა“), ხოლო მისი პირადი ტრაგედია უშვილობამ გაამძაფრა, ამიტომ მან „იშვილა“ თავისი „ობოლი“ წიგნი, „გაზრდილი დიდის ჭირით“, „ვინც გამოთქვა, ის იშვილა, მტერი ამით მოიგერა“. თავის ხელნაწერ წიგნს იგურამიშვილმა დაურთო საკუთარი სურათიც: გულხელდაკრეფილი, თვალაპყრობილი, მელოტი, წვერ-ულვაშმოპარსული, ბაკენბარღებიანი მოზუცი ჰუარის ტანისამოსში, — ასეთია მისი პორტრეტი.

¹ იმ დროის რუსეთში მყოფ ქართველ ემიგრანტთა შესახებ ოფიციალურ მიმოწერაში ქართული „თინათინი“ და „თამარის“ შესაბამისად „ტატინა“ იხსენება.

² გიორგი ვახტანგის ძის ამაღაში 1727 წ. მაისის 31 ირიცხება აზნაური მამუკა ავალიშვილი, ერთი მსახურით. ხომ არ არის ტატინა მამუკას შვილიშვილი? არც ვახტანგის ამაღაში, არც საქართველოდან გადახვეწილთა სიებში ავალიშვილის გვარი არსად იხსენიება, მით უმეტეს, უკრაინაში ქართველთა დასახლებების სიებში.

მრავალ განსაცდელგამოვლილ პოეტს, „სახლ-სამკვიდრო დაკარგულს ნაომარს, დაქრულს, ორჯერ ხელშეკრულსა და ნატყვევარს, ბრმასა და ავად-მყოფს და „შაჰულისა ვერ მხედველს“ წილად ერგო „გრძლად ყოფნა ხორცად“. მან 87 წელი იცოცხლა. 1792 წ. 21 ივლისს მირგოროდის ტაძრის მიცვალეზულთა იადგარში წერია: „მიიცვალა თავადი დავით გურამიშვილი მონა-ნიებით“. პოეტი სრულ გონიერებაში მომკვდარა, აღსარებაც უთქვამს.

1949 წ. 1 აგვისტოს, პოეტის გარდაცვალების სახსოვარ დღეს, დაიდგა ძეგლი მის საფლავზე, მირგოროდში. გურამიშვილის საფლავი, რომელიც 150 წლის განმავლობაში უცნობი იყო, პოეტის შადლიერ შთამომავალთა და თაყვანისმცემელთა წმინდა ადგილად იქცა.

გურამიშვილის პოეზია მეტად მრავალფეროვანია და მდიდარი: ის შეიცავს შატიაშვილს, საღმრთო ცალობას, დამოძღვრას, ზნეობითა სწავლას, იუმორს, მოსწრებულ სიტყვას, ლირიკას („ლექსი — ცულისა“), ეპოსს, მცირე ჟანრს. ჩვენს წინაშე დგას მომზიბლავი სახე — მომღერლისა, იატორიკოსისა, დიდაქტიკოს-მორალისტ-ფილოსოფოსისა, ჰუმანიტატ-განმანათლებლისა, პატრიოტი მხედრისა, ხალხთა მეგობრობის მაუწყებლისა და მახარობლისა.

„დავითიანში“ აღერებულთა ქართველი ხალხის გულისთქმა, მისი ზნეობრივი შეხედულებანი, დაუშრეტელი პატრიოტიზმი და სწრაფვა განათლები-სადმი.

გურამიშვილის წიგნი! საუკეთესო თანამგზავრი იყო ქართველი ადამიანი-სა. იგი ხშირად იყო პირველ წიგნთაგანი, რომლითაც ანბანსაც სწავლობდნენ და რომელიც გოგებაშვილის „დედაენის“ როლსაც ასრულებდა. დავითიანი ყოველდღიურ სახმარ წიგნად ითვლებოდა ქართულ ოჯახში. უპირველესად ის იყო აღმზრდელი წიგნი, ზნეობის მასწავლებელი და იმავე დროს შატიაშვილის შემცველი და ქართული მეობის გამაღვიძებელი.

დავით გურამიშვილი — დიდი ეროვნული ცზნების პოეტი თვითონვე უსვაძდა ხაზს შემოქმედების ეროვნულობას, ქართულობას, როდესაც ითხოვდა თავისი წიგნის შესახებ:

ბრძენსა კაცსა ვეხვეწები, ეს ობოლი მამინათლოს,
თუ რამ იყოს სხვის სჯულისა, მომიქციოს, გამიქართლოს.

„დავითიანის“ შინაარსთა პოეტის პირადი და მისი ქვეყნის უბედური თავგადასავალი — აკლებული ერის დაღადისი, სამშობლოს დაშორებით გამოწვეული ნოატალგიური ტკივილები, ცოდება ძმათა შუღლისა და წუთისოფლის ამაოების გამო.

პოეტის დროის ქართველი ხალხი ძმათა შინაგანმა უთანხმოებამ, პარტიკულარიზმმა დაღუპა, ამას ამჟყარად შედავდა გურამიშვილი, რომელმაც თვითონვე იწვნთა ძმათა შორის ბრძოლის ნაყოფი. პოეტი ყველგან ხაზგასმით

¹ გურამიშვილის ტექსტი მეცნიერულად გამოცემულია ალ. ბარამიძის მიერ ორჯერ (ციტატები მოგვყავს 1955 წლის გამოცემის მიხედვით).

აღნიშნავს ზნეობის დაცემას, ძმათა შუღლის საშინელებას, და ქადაგებს ზნეობის ამადლებიან და ერთობის საჭიროებას, როგორც ერის განმკურნავე წამალს.

გურამიშვილი მქადაგებელია ქვეშარიტების, სიმაართლის, კაცთმოყვარეზის, ამიტომაც იგი თავის შემოქმედებაში არა ერთხელ ილაშქრებს უვიცობის, ბნელი გონების, მონობის, სიმკაცრის, ტირანის, ხალხის ჩაგვრის წინააღმდეგ. პოეტი ამათრახებს სიხარბით გატაცებულ სამღვდულოებას და, ბაერთოდ, მისი დროის ცნოვრების უკუღმართობას, აგვიწერს რა „საქმესა თვალთ ნახულაა, არ მოგონილსა“.

მოხუცი და თითქმის უსინათლო, ბიბლოური წინასწარმეტყველივით ამხელს მათ, ვისაც ცოდვა მიუძღოდა სამშობლოს წინაშე: „თუმცა ბრმა ვარ, კიდევ ვხედავ, ქვეყნად ჩემგან უფრო ბრმათა“. ასეთია „ქართლის ჭირის“ მღალადებლის პოეზიის მთავარი შინაარსი.

„თესლ-ტომთ“, „ბირით ქოქით ამოგდებული“, სამშობლოდან გადაბეწვნილი „მწირი“ პოეტი იქვე სამშობლოსათვის იღვწოდა. გურამიშვილი უპირველესად ეროვნულ თვითშეგნებას აღვიძებდა ემიგრაციაში, რომელსაც არა ერთი „გზამეტდომილი“ ქართველი „ამშვენებდა“. „დავითიანი“ მებრძოლი წიგნი უნდა ყოფილიყო ემიგრაციის გადაგვარების წინააღმდეგ. ემიგრაციას უმთავრესად თავადაზნაურობა შეადგენდა, ხოლო მათი შვილები, სამხედრო სკოლებსა და კორპუსებში განათლებით მიღებულ შემდეგ მალე რუსდებოდნენ. გვაქვს ცნობები, რომ ჩასულ ქართველთა მეორე თაობიდან, რუსეთში დაბადებულთაგან, ქართული ბევრმა უკვე აღარ იცოდა¹.

პოეტმა მათ მოსაქცევადაც და შესაგონებლად, მათში ეროვნული მეობის აღსადგენად დაწერა „დავითიანი“.

ყმაწილი უნდა სწავლობდეს საცნობლოთ თავისადაო:
ვინ არის, სიღამ მოსულა, სად არის, წაუა სადაო!

რომ „ვით რემა ხნარცეს არ ჩავარდეს, ულაგმო და უსადაო“.

ამიტომაც გურამიშვილმა თავისი წიგნი უპირველესად ქართველ ყრმათათვის განკუთვნა: „ყრმათ შევავედრე ეს წიგნი-ო“, „მოსახსენებლად ჩემდა ყრმათ უმზადე ტკბილი მაქარი“. პოეტმა ხალხურ კილოზე აამღერა თავისი ლექსი, ააცილა სქოლასტიკურ მუხრუჭებს, რათა იგი ყრმათათვის აღვილად გასაგები ყოფილიყო:

ამისთვის მე არ შევსძებვე,
რაც დაერგე იგავთ ხე ველად,
უფრო აღვილად აღვილან
ზედ ყრმანი დასარხველად.

დ. გურამიშვილმა საგანგებოდ დაწერა „სწავლა მოსწავლეთა“, „ათთა სახმართა საქმეთა ჩავგონება ყრმათათვის“, რაც ზნეობის მთელ კოდექსს წარმოადგენს.

¹ შემთხვევითი არ არის ცნობილი დეკაბრისტის ალექსანდრე განგებლიშვილის ცნობა: *Мой отец родного своего языка уже не знал, и наше семейство совершенно обрусело* (იხ. *Воспоминания*, 1828 წ. გამოქ., გვ. 226). განგებლიშვილის მამა—გიორგი ვახტანგ მეექვსეს გადაჰყვა რუსეთში, ხოლო მისი შვილი სვიმონი 1751 წ. დაიბადა რუსეთში. მამასადამე, ქართლიდან გადასახლების 27 წლის შემდეგ ახალი თაობა ხშირად ქართულს ეღარ ლაპარაკობდა.

ამიტომ „დავითიანი“ უპირველესად აღმზრდელობითი, პედაგოგიური მნიშვნელობის წიგნია, ზნეობის, ცოდნისა და სამშობლოს სიყვარულის მდიდარ-დებელი.

„დავითიანის“ უპირველესი ადრესატი უნდა ყოფილიყო უკრაინის თუ მოსკოვის ქართული ემიგრაცია, ანუ მაშინდელი „გარექართველობა“, რომელთაც პოეტი მოუწოდებდა:

აწ დავიწყო თქმა მართლისა, მომსმენელნო, შემოკრებით,
ზოგნი შინა აქ ბრძანდებით, ზოგნი გარეთ, შემო, კრებით,
მოუტიროთ ჩვენ სამკვიდრო, თავში ხელის შემოკრებით,
ვით დავკარგეთ ჩვენ ქვეყანა, ჩვენდა გარემემო მტრებით.

დაკარგულ სამშობლოზე ტირილის გარდა, პოეტი „მართლის თქმით“ სჩხრეკს სამშობლოს დაცემისა და განადგურების მიზეზებს და მისი უკეთესი მომავლის ძიებაშია.

გურამიშვილი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა ისეთ ცხოქაში, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ ისტორიული გზაჯვარედინი საქართველოს ისტორიაში. მე-18 საუკუნემ განსაზღვრა ჩვენი ქვეყნის ახალი პოლიტიკური ორიენტაცია, მისი მისწრაფება ჩრდილოეთის დიდ მეზობელთან რუსეთთან მჭიდრო კავშირის დამყარებისაკენ, რომელსაც შეეძლო თურქთა და სპარსთა გაუთავებელი შეჭმრევებისაგან ილაჯგაწყვეტილი, ფიზიკური მოსპობის მიჯნაზე მყოფი მამაცი ხალხის შემდგომი ნაციონალური არსებობის უზრუნველყოფა. მაგრამ იმ საუკუნის შუა წლები საქართველოსათვის მართლაც რომ ტრაგიკული იყო, ვინაიდან, რაც უფრო ღრმა და გულწრფელი იყო მისი მისწრაფება რუსეთთან კავშირის დასამყარებლად, მით უფრო დაუნდობელი და სისხლიანი ხდებოდა აღმოსავლური აგრესია.

გზაჯვარედინზე იმყოფებოდა ქართული ლიტერატურაც. აქ უნდა მომხდარიყო არჩევანი. ან დეგრადაციის გზაზე მყოფი აღმოსავლური პოეზიის ეკლიანი ძეძვნარი, რომელიც ქართული პოეზიის ძველთაძველ ღონიერ შტოს გადათელვასა და მოსპობას უპირებდა, ანდა ახალი გზები, რომელთაც ქართული ლიტერატურა უნდა გამოეყვანათ მსოფლიო კულტურული პროგრესის ფართო ასპარეზზე. ახალი, ჭერ კიდევ გაუკვლეველი გზით სიარულს ქართული ლიტერატურა შესძლებდა მხოლოდ თავის საუკეთესო ნაციონალურ ტრადიციებზე დაყრდნობით, რომელიც პირველ რიგში დაკავშირებული იყო ქართული აღორძინების ტიტანის შ. რუსთველის სახელთან.

გურამიშვილი ქართული მაგისტრალური ხაზის პოეტია. იგი მისდევს ქართული პოეზიის საუკეთესო ტრადიციებს. თავისი შემოქმედებით იგი შეებრძოლა სპარსულსა და, საერთოდ, აღმოსავლურ დაბანგულ ეროტიკულ პოეზიას, აღმოსავლურ ავადმყოფურ ფანტასტიკას.

გურამიშვილის პოეზია ქართულ ძირებზეა დამყნობილი, დავითიანი ქართული ეროვნული პოეზიის დიდი ძეგლია. დ. გურამიშვილის პოეზიის სიტყვიერი და რიტმული სიმდიდრე ხალხის წიაღიდან მომდინარეობს. ამით აიხსნება მისი პოეზიის სიღრმე და თვისება აზრის საღად გამოთქმისა.

გურამიშვილის ლექსი გამოირჩევა პლასტიკურობით, მუსიკალურობით,

მელოდიურობით. მისი ნათელი სიტყვა, ღრმა აზრის გაღმომცემი, ხალხურად არის აელერებული. გურამიშვილს ლექაი მელოდიურობით აღემატება ქართული პოეტური სიტყვის თითქმის ყველა შემოქმედს რუსთველას შემდგომ.

დავით გურამიშვილს ღვაწლი შესამჩნევია ქართული პოეზიის დემოკრატიზაციაში და ისეთივე მნიშვნელოვანია, როგორც „სიბრძნე სიცხუის“ ავტორისა ქართულ პროზაში.

ლირიკოსი და ეპიკური მთხრობელი, მართალი, კემმარიტი მხატვარი ფართო აზრით და ადამიანობით აღჭურვილი ფილოსოფოსი ოლიმპიდან მიწაზე დაშვებული პოეტია, რომლის მთავარი იდეალია „მართლის თქმა“ და არა „არაკობა“.

ამ პრინციპზეა აგებული მისი ბრწყინვალე პოემა „ქართლის ქირა“, ეს მართლაც მწვერვალური გურამიშვილის შემოქმედებია.

გურამიშვილის კრედიო „მართლის თქმაა“. სიმართლე გურამიშვილის შემოქმედებითი პრინციპია. მხოლოდ ერის სამსახურში ხედავს პოეტი თავისი ცხოვრებისა და შემოქმედების მიზანს.

გურამიშვილის უსთეტიკურ ხედვას შეიძლება ვუწოდოთ ხალხურობისა და რეალიზმის პროგრამა. სიმართლის ხელოვნების უმაღლესი პრინციპი. რომელსაც საქვეყნოდ აცხადებს პოეტი, ხალხისადმი პირუთვნელი სამსახური, — აი, მისი მთავარი მიზანი:

მართალია, მძრახველს ძრახვა თვით კი ავად მოუხდების,
მაგრამ ფარვა სიავისა ქვეყნას არ მოუხდების!

აწ რომ ავი არ ვაძაგო, კარგი როგორ უნდა ვაქო?
ავს თუ ავი არ უწოდო, კარგს სახელად რა დავარქო?
კარგს კაცს-ვითარ დაუკარგო, რაც რამ სუკარკაცე აქო?
ავს კაცს კარგი ვით უძებნო, ორმოს ჩამსვა, თავს დამარქო?!
პირს-ფერობა, უკან ძრახვა არა თქმულა საფარსაგო,
სჯობს ტყუილით ქვე ყოფნასა, ზე სიმართლით ავიბარგო.

მართალს ვიტყვი, ნევიქნები ტყუილისა მოამბე რად?

მე, თუ ვინდა, თავიც მომქრან, ტანი გახდეს გასაბერად,
ვინც არა ჰგავს კახაბერსა, მე ვერ ვიტყვი კახაბერად!...

ამ პრინციპზეა დაფუძნებული დავით გურამიშვილის ყველა საუკეთესო ნაწარმოები და, მით უმეტეს, მისი მონუმენტური „ქირი ქართლისა“, რომელშიც სიმართლისათვის არ ინდობს „ძლიერთა ამა ქვეყნისათა“, ქვეყნის მმართველთა, რომელთა ლეგენდარული ქცევამ ქართლს ნაადრევი სამარე გაუთარა. ამ შემთხვევაში პოეტი არ ზოგავს თვით თავის მეცენატს, მფარველსა და აღმზრდელს ვახტანგ მეფეს, რომელიც იმ ტირანიისა და ბარბაროული გარემოების დროს, სინდისის იმ დაღამების დროს, ნათელ ვარსკვლავად მოჩანს მაშინდელ შავ ფონზე. თუმცა დავითი დიდად იყო დავალებული ვახტანგისაგან, რომელიც პოეტს „წყალომდის, ჟხვად აძლევდის, სწავლით შევალურებ ზრდიდისა“, მაინც პოეტი მკაცრად აკრიტიკებს მოწყალე პატრონის პოლიტიკურ მოღვაწეობას და მის შესახებ აუთქმევენებს ბაქარს:

ვერა ვნახე რა მაგისი ღრმად საქმე მონაწევდომარე,
რაზედაც მიდგა, არ დარჩა ის საქმე წაუხდომარე.

კონსტანტინე მეფის პირით გურამიშვილი სძრახავს ვახტანგს:

გაქვს ნართი ავად დასთული,
ტარის ტარებით მძახაო!

და თვითონაც დასძენს: „მწყემსი უფრთხილი სამწყსოსი ადვილად დამ-
კარგველია!“

და ბოლოს, თვით მას ათქმევეინებს, რომ მან. ვახტანგმა, თავის ხალხს
„წაუხდინა ქვეყანა“: „მე წაუხდინე ქვეყანა, შვილიც გაუცე მამასა?“ ასეთი
პირუთენელი, დაურიდებელი ბრალდება პოეტისა „დიდ ცხებული“ შეფისადმი.

გურამიშვილმა „სიმართლე“, „პირში თქმა“ დაუდო საფუძვლად შესანიშ-
ნავ პოემა „ქართლის ჳირს“, რომელიც იმავე ღრმად უდიდებულ ისტორიულ
და პოლიტიკურ დოკუმენტს წარმოადგენს. გურამიშვილი მოჩანს როგორც
დიდი მორალური ძალის ფიგურა, როგორც მამხილებელი თავისი თაობისა,
რომელმაც სამშობლო ასეთ განწირულებამდის მიიყვანა:

ვინც რომ ისრე უკუღმართად, მრუდად ხნას და თესოს, ფარცხოს,
ის მე პურსა ნულარ მაქმევს, რაც იმ ფქვილით გამოაცხოს,
ვინც ძმის სისხლი გამოიყხოს, ან თვით ძმასა გამოაცხოს,
მისი სული სატანამა, თუ არ კუპრში, რაში გარცხოს?

მე კი ვჭარავ, მაგრამ ჩემი სატკივარი არა ვჭარავს.
მეტად მწარედ გული მტკივა, მატრეოლებს და ტანში მზარავს!
ვერ მოვითმენ, რომ არ დავგმო, აღმა მხენელსა, დაღმა მზარავს.

პოემაში „ქართლის ჳირი“ სიმართლით, უბრალოდ და ამალეღვებლად,
პათეტიკური და ნაღვლიანი ინტონაციით მოთხრობილია საქართველოს ისტო-
რიის — XVIII საუკუნის პირველი ნახევრის ტრაგიკულ პერიოდზე. ირანელ და
თურქ ბარბაროსთა სისხლისმღვრელ შემოსევებზე, ლეკების დამარბეველ თა-
რეშებზე, ფეოდალთა შფოთსა და მონაურ ძმათამკვლელ ომებზე.

გურამიშვილის პოეზია, რომელიც მკვეთრად ამხილებს ფეოდალური
საზოგადოების ბიწიერებას, ღრმა დრამატიზმითა და ლირიზმით არის გამსჭვალ-
ული. იგი ცხადყოფს, რომ გურამიშვილი იყო არა მარტო თავისი ეპოქის
მცოდნე, დაკვირვებული, ფხიზელი და გულისხმიერი ეამთააღმწერელი, არამედ
პოეტი-მოქალაქე, მხურვალე პატრიოტი, რომელსაც თავდავიწყებით უყვარ-
და თავისი სამშობლო.

დ. გურამიშვილი არა მარტო ალალმართლად აშუქებს საქართველოს მიერ
გადატანილ ამბებს, ისტორიულ პირთა მოღვაწეობას, არამედ მათს გარკვეულ
პოლიტიკურ შეფასებასაც იძლევა.

გარდახვეწილ პოეტს, სევდით დამწვარს და დადაგულს, თვით მირგორო-
დის მყუდროებაში, ჩრდილოეთსა თუ პრუსიაში ლაშქრობის დროს, ყველგან,
თვალწინ ედგა კვამლადენილი სამშობლო, მისი ტრაგიკული სახე:

ნაწლევნი, ღვიძლი და გული შემქმნია ცეცხლით დაგული!

მით დღე მაქვს არ სახარელი, მომიყლეს მე საყვარელი!

ვაი, ჩემს თვალთა ჩენასა, შენს უკან ჩემს დარჩენასა!

პოეტს შორიდან ესმოდა საქართველოს ყოველდღიური აკლების, აობრებინა და დამნობის შემზარავი ხმები: „შევაკვდით, ამოვწყდით, დავტყვევდით, წაევხდით“! სისხლით გაბასრულ სამშობლოს, პოეტი, როგორც ნამდვილი ქაბუღიშვილი, მისთვის დამწვარი და ჭვარცმული, მიმართაუდა უკანასკნელი თავგანწირვით:

მსურს განვილესო, წამლად, სასმელად,
წყლულზე სასმელად — მე სისხლი შენი!

პოეტი გულმოკლულია, რომ ვერ დაეხმარა სამშობლოს, თუმცა „გულით სურს მისი სამსახური“, მაგრამ დამნობილს, ჭვარცმულს და ნაწაშების იპედი მაინც აქვს, იცის, რომ არ გასწირავს მშობლიური მიწა:

სიკვდილის დროს, მე მის შეტი არაჰინ მყავს მშველი!
იმედი მაქვს, რასაცა ვთხოვ,
მომცემს, არა შურსა!
უკდავების წყალს მიბოძებს,
ცხოვრებისა პურსა!

სამშობლოს სევდით დამწვარი, ჩაფერფლილი პოეტის ნატვრა ერთი იყო, სამშობლოსთან შეხვედრა:

გულითა მართლითა,
პირითა ნათლითა,
შეურცხენულად!

იგი ბიბლიურ ლაზარეს მსგავსად ინატრობდა მისებრ აღდგინებას სამშობლოს სანახავად. პოეტის ყველაზე დიდი ვედრებაა ღვთისადმი საქართველოში დაბრუნება:

შემყარე მე ჩემს საყვარელს,
ჩემი გულის გასახარელს.

შენ გახსენ ჩემი კრულება და წარმავლინეო,
ვით გამყარე სამკვიდროსა, ისევე შემყარეო.

ეტყობა, სამშობლოსთან შეყრას ანაზღაოებდა რაიმე პოლიტიკური აჰინდი, უფრო კი ოსმალეთთან ბრძოლა 1769—1774 წლებში და ბოლოს ყირიმის რუსეთთან შეერთება.

ქართლში დაბრუნების იმედი გურამიშვილს ღრმა სიბერემდს უნდა აქონოდა. მაგრამ ნატვრა არ აცხადდა და მოხუცმა, უსინათლო პოეტმა თავი იგრძნო დავიწყების ზღვაში:

აწ დაეკარგულეარ თავთათვის
აღარ მოველი პონასა!

გურამიშვილის სენტენციებსა და აფორიზმებს დღემდე მხოლოდ ლიტერატურულ-ისტორიული მნიშვნელობა არა აქვთ, მის რეზონერულ ლირიკას,

ზოგჯერ კი თანაგრძნობას ასკეტიზმისაღმი მკითხველი ათვის უფრო ცხოვრებისეული მორალის მნიშვნელობა ჰქონდა.

ამ მხრივ გურამიშვილის პოეზია უსათუოდ გამომსახველია ეპოქის მბრძანებელი იდეოლოგიისა. აქედან არის წარმოშობილი მისი რელიგიური ექსტაზიც, რომელიც უფრო გასაგები იქნება ჩვენთვის, თუ გავიხსენებთ, რომ გურამიშვილის ის ნაწარმოებანი, რომელშიც რელიგიური მოტივებია მოქარბებული, ღრმა სიბერეში იწერებოდა.

სამშობლოს მღვდლმარეობითვე არის გამოწვეული გურამიშვილის ღრმა პესიმიზმი, რომლის წარმოშობის მიზეზს ერთვის საწუთროს შინაგანი წინააღმდეგობა:

თუ ხარ ღვიძილი, რაღა არს ძილი?
თუ ხარ სიმამღრე, რა არს შიმშილი?
თუ ხარ სიცოცხლე, რა არს სიკვდილი?

რასაკვირველია, პოეტის პირადი ბიოგრაფიაც თამაშობს თავის როლს და გასაგებია გურამიშვილის მწარე გამოცახილი: „ფუ, შენ ცრუო საწუთროო. ხარ ირაფერი!“

ამად ვსწუნობ საწუთროსა,
სულ ბნელა, რასაც ელავს.

პოეტის დიდი სევდა ზშირად ირონიაში გადადის. თვით პოეტი გაორებს განიცდის და შემთხვევითი როდია, რომ მას მხოლოდ ერთადერთი ფილოსოფოსი ჰყავს მოხსენებული თავის წიგნში — ეპიკურე. პოეტი ვერ თმობს საწუთროს მშვენიერებას, შინაი გული სავსეა ბუნებისა და სიცოცხლის საყვარულით. თვით რელიგიურ-ასტრალურ ჰიმნებში ის სიცოცხლის მზეს მოუწოდებს:

მზეე, სიშორითა შენითა
ესტირ გულზე კენესით, ქშენითა...
მზეთა-მზეე, მზემან მომნახოს,
მითხრას მშვიდობა, სალამი!..
განთადისა ვარსკელავო,
მის მზეთა-მზისა მთიებო,
ვიკარგვი ბნელის ღამითა,
ღღევ, რად არ მომიძიებო...
შენ გვედრები, ცისკარო,
საიდუმლოსა დღისაო,
ნათელო შარავანდელო,
საცნაურისა მზისაო.

გურამიშვილი მართლაც „ნათლის მიჯნურია“. „მზეე, მზისა მამზევებელო, მიუხდომელო ნათელო“, „მზეე, მახარე შენი მოსვლა, ახლით მმოსე შესამოსლით“, „მზეთა-მზეე, მზემან მომნახოს, მითხრას მშვიდობა, სალამი“... „მზეე, მომეშველე“ — დაღადებდა პოეტი, მისი „დამძრალი გული“ სიბერეში ნატრულობს „მზის ყუდროში დასმას“. „სათბუნებლად ზელის დასმას“. „მზე დამიღამდა მზიანი, მით მომივიდა ზიანი“.

სხვათა შორის ლექსს „მზეთა-მზის ვედრება დავითისაგან, მზის თხოვნა და-სათბობლად ტირილითა თუ სიმღერის ხმითა“ აქვს მინაწერი. „ამის ხმას ეწოდების რუსულად: მასონ“. და მართლაც, იგი მასონური ჰიმნია. ხომ არ თანა-უგრძნობდა გურამიშვილი მასონთა ლოყას, როგორც არა ერთი მინი თანა-მედროვე ქართველი რუსეთში? მაგ., დავითის მეგობარი მგოსანი დიმიტრი სააკაძე ფრანკ-მასონობას სწამებდა პოეტს დიმიტრი ბაგრატიონს: „თქვენი მოგვესმა, პატრონო, შექმნილხარ ფარმაზონია, ქრისტეს უარისმყოფლობა, მე თქვენგან არა მგონია“ და სხვ. თუ დადებითად გაირკვა ეს საკითხი, მაშინ ციკლი „მზეთა-მზის“ ლექსებისა მასონური მონაბერი უნდა იყოს. ყოველ შემთხვევაში, მასონური მოძრაობა შემჩნეულია გურამიშვილის დროინდელ უკრაინის მოწინავე საზოგადოებაშიც.

გურამიშვილი ბოლომდის სიცოცხლის მომღერალი დარჩა. ეკლესიური დიდაქტიკოსი იმავე დროს „წარმართულ“ მგზნებარე იგულს ატარებდა, მას უყვარდა ადამიანი და ეს გასაგები იქნება, თუ კარგად ჩაუუკვირდებით მის ბიო-გრაფიულ ლირიკას, სადაც ცხოვრების ამდენ ტანჯვასა და სიტყბოებაზეა ლაპარაკი, სადაც ამდენი ცრემლია დაღვრილი, გინდაც იმითომ, რომ საწუთ-რომ მას ძე არ მისცა და რომ იგი „თესლ-ტომითურთ წარწყმიდა“, „ძირით, ქოქით ამოაგდო“, სადაც ლაპარაკია ოცნებაში წარმომდგარ სამშობლოზე და მის ბუნებაზე. თვით „ქაცვია მწყემსი“, რომელიც მიღებულია ასკეტიზმისაკენ მოწოდებად, იმავე დროს მიწიერი სიხარულის მატარებელია, იგი ხორცის და სიყვარულის ჰიმნია.

სწორია პოეტის განცხადება, რომ იგი განშორდა „ხალმრთოა ბალნარსა“, რომ მან დათმო ამ ბალნარის „ბულბულთა ოსანი“. აქ ბალნარად ეკლესია იგულისხმება და მისი იდეოლოგია. გურამიშვილი უპირველესად საერო პოე-ტია. „აწ მე საერო წალკოტი მგონია პატიოსანი, მიყვარს და მალმალ მსუჩიან მისთა ყვავილთა ყნოსანი“. მიუხედავად ზოგიერთი რელიგიური ჰიმნისა, გურამიშვილი დიდი რეალისტია. მრავალტანჯულმა ცხოვრებამ მას ბევრი გამოცდილება მისცა, გაუფართოვა მსოფლმხედველობა და ცხოვრებას დაუ-ახლოვა.

როგორც ვიცით, გურამიშვილმა კარს მგოსნიდან დაიწყო პოეტის კა-რიერა, მაგრამ იგი არ ყოფილა ტიპური სასახლოა პოეტი, ყალბი პათოსის მებოტბე, მისი ძლიერი და ღრმა მგზნება ვერ დაეტეოდა შეზღუდულ ჩარჩო-ებში და ამიტომაც, გასაგებია, რომ მინი კარის პოეზიიდან არაფერი დარჩენი-ლა, გარდა ორიოდ მოსწრებული კალამბურული ფრაგმენტისა.

გურამიშვილი თავისი დროის პირველი პოეტია, რომელმაც ფართოდ გახსნა თავისი დიდი ადამიანური იგული:

გულზედ მქონდა მოხაზული
ცხოვრებისა წყაროს ღარი,
ვიტირე და გაღუადინე
მე იმაზე ცრემლთა ღვარი.

ქართულ ლირიკაში იშვიათია პოეტი „თვალთა“ „ცრემლთ წანწყარით“. როგორც იყო გურამიშვილი. მან „გულს მოსწყვიტა მუწუკი“ და ათქმევინა ის.

რაც სტკიოდა: თავისი სიობლე, სამშობლოს დამწვარი სიყვარული, „ღვთიური მიჯნურობა“. მისი ეპოქის პოეტებში მხოლოდ მას აქვს დიდი სიახლოვე მიწასთან, რომლისაღმე მოსალოდნელ განშორებას იგი მწარე ტკივილით განიცდის:

ვაი, თუ მოვკვდე ცოდვილი
 კაცი ავის ზნით მე ზრდილი,
 წამერთოს დღენი მზიანი,
 ღამენი—ცა-მოწმენდილი,
 მღგომარეს ზღვისა ქვერტანი,
 ცა ვარსკვლავ-მთვართ ქედილი,
 უკეთეს ვნახავ ველარას
 ხორც-მკვდარი, სულ-წარწყმენდილი...

ჩვენში მიღებულია აზრი, რომ დავით გურამიშვილის შემოქმედება ხალხში პოპულარული გახდა იმ ერთადერთი ხელნაწერი ეგზემპლარის წყალობით, რომელიც პოეტმა მიუძღვნა ბატონიშვილს მირიანს 1787 წ. რასაკვირველია, ეს ფაქტია, მაგრამ ამ ერთადერთ ეგზემპლარს გარდა, საქართველოში ფრავმენტების სუბით ზანდაზან დამოუკიდებლივ აღწევდა დავითის ზოგი ლექსი. ამას გვიდასტურებს ზოგი ხელნაწერი მე-18 საუკუნისა. განსაკუთრებათ ის ერთი ხელნაწერი, რომელშიც მოთავსებულია ლექსი „ეეო მეოა“ მოტივზე. იგი სულ სხვა ვარიანტს წარმოადგენს, ვიდრე ეს ჩვენთვის ცნობილია მირიანისეული წიგნიდან.

ზანებული ლექსი, რომელიც მოთავსებულია ამ ხელნაწერში (გადაწერილი მე-18 საუკ. ბოლოს ან ცოტა ადრე, ამბროსი ნეკრესელის მიერ) პირველ ვარიანტს უნდა წარმოადგენდეს.

მირიანისეული კრებულის (დავითის ავტოგრაფის) გარეშეც საქართველოს რომ აღწევდა გურამიშვილის შემოქმედება, ამისი დამადასტურებელი, სხვათა შორის, არის ის ხელნაწერი „დავითიანისა“, რომელიც მოხსენიებულია იოანე დოლენჯიშვილის ქალის ანას მზითვის წიგნის სიაში, 1796 წელს¹. რაც შეეხება მირიანისეულ კრებულს, იგი საქართველოში მხოლოდ 1860-იან წლებში ჩამოვიდა და არც ისე ადვილი უნდა ყოფილიყო ამ ცალიდან პირების გადმოღება.

სანიმუშოდ მოგვყავს ამ ცნობილი ლექსის უცნობი ვარიანტის დასაწყისი ათი სტრიქონი და ბოლო ოთხი სტრიქონი:

ეო, მეო, აქეთ მომხედო,
 რას მოგითხრობ სიყვარულსა, ყური მომიგდო,
 არავე არის უფროსი, ღმრთისგან უდიდო,
 მღვთისა სიტყვა კაცსა ზედა სიტყვის გამსმინო,
 გზასა რომელსა ხვილოდე, წინ დაიხედო,
 ფათერაკსა და საფრთხესა, არსად შთავარდო,
 თავს ასეთზედ ნუ ახარებ, ბოლოს ინანდო,
 ასეთს ნურას მოივაკრებ, რომ დაზიანდო,

¹ საქ. სიძველენი, 1, 403, 406.

„ცან მე ვარ შენი მოყვარე, შენ მე გიყვარდეთ,
ნურაოდეს დამივიწყებ, მუდამ გახსოვდეთ.“

ისევ ხორციით შეინანე, რაც ხორციით სცოდეთ,
თორემ სულით ვერას ირგებ, შენ ეს იცოდეთ,
რაც რომ დავით შენ გასწავლა, მაზე აბიჯეთ,
აქ დაგებით არ იჯერეთ, ახლა გალექსეთ!¹

სიცოცხლის ღირსი მონათესავეებელია გურამიშვილის ლექსის დიდი რიტმული ძალა, მისი მუსიკალური ამღერება. რუსთველის შემდეგ გურამიშვილამდე ქართულმა პოეზიამ არ იცოდა მისებრ მომღერალი: „მე ლექსად სიტყვებს ამად ვაწყობდი, უფრო ტკბილად მჩნდა“-ო. ამით გურამიშვილი ხაზს უსვამს თავისი ლირიკის მუსიკალურ ხასიათს. მეორეგან ის ამბობს: ჩემს წიგნს „ვზრდი მომღერლადო“ და განა შემთხვევით უწოდა თავისი ლექსების კრებულს „დავითის საგალობელი?“ გურამიშვილის პოეზიის ფუძე იყო მუსიკა. მგოსნის პიროვნული ინტონაცია მუსიკალურია. მისი მელოდია ბუნებრივია. დავითის ლექსები თვით ავტორისაგანაც იმღერებოდა ისე, როგორც მკითხველის მიერ იკითხებოდა რეჩიტატივით. ეს ლექსები ქართული ტრადიციით „სამღერალი“ რომ იყო, ამას გვიდასტურებს თვით გურამიშვილის შენიშვნები, რომელიც დართული აქვს ზოგიერთ ლექსს. ამ შენიშვნებით ზოგი ლექსის სტრიქონი მეორდებოდა, იმიტომ რომ სასიმღერო იყო. პოეტი აძლევდა მკითხველს შესაძლებლობას სხვა „ხმაზედაც გაეწყოს“ ლექსის კითხვა. მაგ., „ეს ბოლოს სტრიქონი ორჯელ უნდა“ (გვ. 76), „ეს ბოლოს სიტყვა ორჯელ უნდა“ (გვ. 136), „წინწილს ქვეით სამჯერ უნდა“ (გვ. 154), „გოდება დავითისა“-ს ყოველ ტაქს მოსდევს მოძახილი. ამ ლექსის ვარიანტს აწერია: „თუმცა სიტყვა და ძალი ისევ არის, იქნების კაცი ამ რიგს ხმას უფრო გაეწყოს“ (165), „ეს ციფრი ამისთვის არის, რომ რაც გასწვრივ ლექსია, ორჯელ უნდა ითქვას ბოლომდის“ (179). „ქაცვია მწყემსის“ კიდევ ერთ თავს შენიშვნა აქვს: „ეს ციფირნი ამისთვის არის, მესამე სტრიქონი კიდევ მეორედ უნდა ითქვას ბოლომდის“ (გვ. 229).

გურამიშვილის პოეზია ზალხური სულის პოეტური ანარეკლია. გურამიშვილმა ზალხური, ცოცხალი სიტყვა აღიარა ლიტერატურულ საფუძვლად. მან პირველმა გამოიყენა ფორმა ზალხური სიმღერებისა და ზალხური სიმღერის ენაჩი ასწია პოეტურ სიმაღლემდე. მისი ლექსების უმრავლესობა შეწყობილია ქართულ-რუსულ-უკრაინულ ზალხურ მოტივებზე: „ახა წმინდა კოპალეს“ სანაცლოდ სამღერალი“, „ეეო, მეეო, ქალო, ქალთა-მზეო“-ს სანაცლოდ სათქმელი“, „სიმღერა ქალ-კახეთის ჯვარობის სანაცლოდ სათქმელი“, „სიმღერა ფერხისული“ „აგერ მიღმარ ახოს“ სანაცლოდ სათქმელი“, „პა-

¹ ს. ც. არქივიკოლექცია 1446, № 201, გვ. 218—220. საიდან შეეძლო ამბროსი ნეკრესელს ემოვნა გურამიშვილის ლექსი? შესაძლოა თვით ავტორისგან, თუკი 1760 წ. პეტერბურგში ჩასულ თეიმურაზის ამაღლება მოხსენებული „ამბროსი მღვდელი“ (ამბროსი კი ეპისკოპოსობამდე ჭერ მღვდლად იყო) მართლა ნეკრესელი გამოდგა. იმეამად პეტერბურგში მყოფ გურამიშვილს, ცხადია, უნდა ენახა თავისი მეფე, რომელსაც ახალგაზრდობიდანვე იცნობდა და რომლის ამაღლება 113, კაცი იმყოფებოდა.

ტარა ქალო თინაო“-ს სანაცლოდ სათქმელი“, „რუსული სიმღერა“, „ნე დამ პოკოიუ. პოიდუ სთობოიუ“, „ჩტო ზა პრიჩინა; ვსელდა კრუჩინა“, „პოლშის სიმღერის ხმა“ და სხვა. თვით გურამიშვილის კაპიტალური პოეტური ნაწარმოები — პოემა „მხიარული ზაფხული“ („ქაცვია მწყემსი“ მკითხველმა უწოდა) პოეტს დაუწერია უკრაინული სიმღერის „ვესელა ვესნა“-ს ხმაზე.

ერთ ქალს რუსული „ვესელა ვესნა“
ჩემთვის სახმილად ჩამოეყვინა...

(სხვათა შორის „რუსულში“ გურამიშვილი „უკრაინულსაც“ გულიანობს).

რასაკვირველია, შეუძლებელია, 54 წლის განმავლობაში უკრაინაში მცხოვრებ გურამიშვილზე თავისი გავლენა არ მოეხდინა უკრაინულ ხალხურ პოეზიას, უკრაინის კობზარებს, ლარნიკებს, რომელთაც იგი უსათუოდ იცნობდა. ცხადია, დავით გურამიშვილის პოეზიაში ერთგვარი კვალი უნდა იყოს უკრაინული ხალხური პოეზიისა.

გურამიშვილის შესანიშნავი ლექსი „ზუბოვკა“ („ზუბოვკიდან მომავალმან“) დაწერილია უკრაინულ მოტივზე „კაზაკ დუშა პრავდივია“. ამ უკრაინული სიმღერის პროტოტიპი ზაპოროჟელი კაზაკის ივანე ვინოგურას აღსარება გამოდგა:

...Казак душа правдивая.
Сорочка не мае,
Колы нее, так бьо
Таки не гуляе!

ასევე, მე-18 საუკუნეში დ. გურამიშვილის დროის უკრაინაში ცნობილი ყოფილა ნაწარმოები სწორედ გურამიშვილისეული სათაურით: („სიკვდილისა და კაცის შელაპარაკება და ცილობა“) «Прення живота со смертю».² ზოგი მკვლევარის აზრით, ეს ნაწარმოები პოლონური რედაქციიდან მომდინარეობს და დასავლეთევროპული წარმოშობისაა. თუ ასეა, - გურამიშვილის კაცისა და სიკვდილის „ცილობა“ შეიძლება სახელგანთქმულ ფრანგ პოეტ ფრანსუა ვიონის (დაიბ. 1431 წ.) „ანდერძებსა“ და ბალადებთან მიგვიყვანოს. ანდერძები ხომ მბრძანებელი ჟანრი იყო საფრანგეთის მე-15 საუკ. პოეზიისა.

ვიონისა და გურამიშვილის „ანდერძებს“ შორის ერთგვარი ნათესაობა არსებობს, როგორც დიდაქტიკური და სატირული, ისე საერთო ტონით. სიკვდილის თემა ორივე პოეტს აღიზიანებს, ორივენი ირონიული ტონით ელაპარაკებიან სიკვდილს, ორივეს შესანიშნავად ჰყავს სიკვდილი დახატული. ეს უკვე „ახალი აღმჩინის“ თამამი ტონია.

დავით გურამიშვილის პოეზიაში ზოგან საოცარ სიახლოვეს ვხვდებით ქართულ ხალხურ პოეზიასთან.

¹ П. Ж и т е ц к и й, Мысли о народных малороссийских думах, Киев, გვ. 115.

² ამ შემთხვევაში საყურადღებოა უცნობი პოეტის გოჩას ვაბასება სიკვდილთან. ვფიქრობთ, გოჩაც გურამიშვილის ეპოქას ეკუთვნის.

ხ ა ლ ბ უ რ ი :
 ორლობეს ქალმა ჩამოიარა,
 გავიქე და დავემალე,
 როგორც ხობობს უგდე მახე,
 გერდზე რომ გამოშიარა,
 წამოედექ და გავეზრაბე,
 გზის ქვა სულ ჩემზე მოიღო,
 აღარ შემარჩინა სახე¹.

ცოლი შევიერთო ლამაზი
 ვაჟ, თუ არ შემიყვაროსა.
 სამეზობლოდ რომ წავიდეს,
 უღვაშ-კოყობი ნახოსა,
 მას გაუმალოს ბუმბული,
 მე ჩალა გამოქექოსა;
 მას შეუწვას ერბოვერცხი
 მე მხალი მომინახოსა².

დ. გ უ რ ა მ ი შ ვ ი ლ ი :
 ზუბოუციდამ მომაქალმან
 ენახე ერთი ქალი.
 .
 ეკითხე, მზეო, სიღამ მოხვალ,
 ხარ სად წამაქალი?

აიღო და დამიშინა
 თავში დიდი კეტი.

კეროს უმზადებს კარგსა სადილსა,
 და აღუსრულებს გულს წადილსა...
 კეროს მიაჩემებს ქადა-ნაზუქებს,
 გატენილ ყვერულს, კარგათ ნასუქებს...
 როდესაც რომე ქმარს გაიტყუებს,
 ქვეშაგებს გაშლის, ბალიშებს, ყუეებს...
 საბრალოს ქმარს ქვეშა
 მიწა, ქვა და შეშა
 ეგების ხმელად. („ქაცვია მწყემსი“).

გურამიშვილის პოეზია, როგორც ქეშმარიტად დიდი პოეტისა, ხალხში გადასული. ამ ფაქტს გვიდასტურებს ქართული ფოლკლორი. მაგ., გაიხსენეთ „ქართლური სუფრული“:

ცული გაუშვათ სათქმელად, რაცა რომ სჯობდეს ისა ეთქვათ,
 პარალალი და პარალე!
 სმა უმღერალი არ ვარგა, კაბუკი დაუთრობელი,
 არალალი, ვარხი ვარალო!
 მიჰყე დავითის მცნებასა, ჯერ მწარე კამე, კვლავ ტკბილი,
 თუ ეძებ გემოვნებასა!
 ჭირს მყოფი ლხინში შესული შევებით მოისთვის ლხენასა,
 თავს სინანული სჯობია, ბოლო ეამს დანანებასა!
 არუ-არალო-ო!³

გურამიშვილის აფორიზმებზე და სენტენციებში ხალხი ნახულობდა თავის აზრებსა და გრძნობებს და თავის ოცნებათა ბორცვისხმაჟს ზნეობის შესახებ.

ასევე ხშირია ხალხური მოტივები გურამიშვილის ლექსებში, განსაკუთრებით მის „გოდებებში“; „სიკვდილნა და კაცის შელაპარაკება და ცილობა“-ში, „კაცისა და საწუთროსაგანა ცილობა და პკობა, ერთმანერთის ძვირის ხსენება“-ში.

დავით გურამიშვილი უღრმესი ხალხურობით გამსჭვალული პოეტია ქართულ ნიადაგზე აღზრდილი და აღმოცენებული. მისი ლექსი გასაგებია, ხალხურია. მისი მხატვრული უბრალოება, მკაცრი სიმართლე და პატრიოტული სიმამაცე მომხიბლავია.

დ. გურამიშვილის პოეზიის სიმბოლური გამოსახულებაა ქნარი და სტვირი, როგორც თვით აცხადებს:

¹ ვ. უ შ ი კ ა შ ვ ი ლ ი, ხალხური ზეპირი სიტყვაობა, I, 215.

² ძველი საქართველო, ტ. II, 305. შესხეთში ჩაწერილი კ. გვარამაძისაგან.

³ გერმანაშვილის მიერ ჩაწერილი, ქართლში, სოფ. ზერშუეთში.

ვმლერი თუ ვსტირი, ქნარი მაქვს თუ სტიერი.

ქნარი შედარებით რთული საკრავია, ე. ი. „ქნარში“ იგულისხმება მწიგნობრული მწერლობა, ხოლო სტიერი — მღაბითა საკრავი, ხალხური პოეზია. ამრიგად, გურამიშვილის შემოქმედებაში პოეზიის ორივე ნაკადია. დიდ ხალხურობასთან ერთად დავითიანში შეინიშნება მწიგნობრული მოტივებიც (განსაკუთრებით ლექსებში, რომლებიც დაწერილია რუსულსა თუ უკრაინულ მოტივებზე).

გურამიშვილი ქართული ენის ღრმა მცოდნეა. მისი ენის ინვენტარი ვრცელია და მდიდარი.

კოლორატისთვის პოეტი მცირედ ხმარობდა არქაულ ფორმებს (განსაკუთრებით სასულიერო თემატიკაში), მთლიანად კი იგი ხალხურ მეტყველებას არის დამყარებული, მას გამოყენებული აქვს „ქართულის“, არაგვის ხეობის (მაშასადამე, ნაწილობრივ „მთიულურის“) ლექსიკური თავისებურებანი, დიალექტიზმები.

პოეტი უხვად სარგებლობს ტიპიური გამოთქმებით, სიმღერებით, შაირებით, მოსწრებული სიტყვებით.

გურამიშვილის ცოცხალ სასაუბრო ენას არა აქვს რიტორული სამკაულები, რომელნიც ხელს უშლიდნენ თემის სიმწყობრესა და ერთიანობას.

ქართული ენის დიდმა რეფორმატორმა დ. გურამიშვილმა გაარღვია არა მარტო არქაული ენის შაბლონი, მან აგრეთვე დაარღვია მეტრული ერთფეროვნება, გაამდიდრა ქართული ლექსი ახალი მეტრიითა და რიტმით, ბრწყინვალე რითმით. ამ მხრივ გურამიშვილს უდიდესი ღაშაახურება მიუძღვის¹.

დავით გურამიშვილი ლექსის ტექნიკის მხრივ ბრწყინვალე ნოვატორია ქართული პოეზიისა. ხალხური პოეზიის საფუძველზე მან დააშუშავა და შემოიტანა ახალი რიტმები. გურამიშვილმა მოაწდინა ქართული პოეზიის რიტმული რეფორმა, რასაც დიდი მნიშვნელობა მიეცა ჩვენს პოეზიაში.

თუ რითმა არის ლექსის პარამონია, ეს უნდა ითქვას გურამიშვილის რითმაზე, რომელსაც ბადალი არა ჰყავს მისი დროის პოეზიაში. გურამიშვილი რითმის შესანიშნავი ოსტატია, მან ააღორძინა და გაჭედა ქართული რითმა, მისცა მას ფართო ასპარეზი საკუთარ ლირიკაში. „ქორწილი“, „ირგო წილი“, „მიყარონ წილი“, „ქრისტე — დაქვიშტე“, „გამცეო — დედაკაცს მეო“, „სიტყვანი — სეტყვანი“, „წინწინ ეს — იქორწინეს“, „უფლება — უკუეფლება“; „დავით მე — მედავით მე, დავითმე“, „პატრუქი — უბადრუქი“, „უფესო — მეუფესო“. ისიც საგულისხმოა, რომ გურამიშვილმა პირველმა შემოიღო ქართულ პოეზიაში ჭვარედინი რითმა:

ვაშე ცოდვილსა და უბადრუქსა,
მე ვინ მალისებს ასეთს მაზმანსა,
რომ დამიგრებდეს სანთლის პატრუქსა,
ან ზეთს მისხემდეს ჩემს მქრალს ბაზმანსა!

და ვით² გალად დანერგული
ვარ უშრტო და მე უფესო,

¹ დაწერილებით იხ. კ. კეკელიძის, ალ. ბარამიძისა და ა. გაწერელის შრომებში.
² აკადემიურ (1955) გამოცემაში შეცდომით დაბეჭდილია „დავით“.

აწ მომძებნოს დაკარგული
ვედრებ, ქრისტეს მეუფესო!

ცალკე აღსანიშნავია დიდი ოსტატობით შესრულებული გურამიშვილის „მაჯამები“, — ნამდვილი სამკაული ძველი ქართული პოეზიისა.

ოდეს აღამ იქმნა კაცად, ცვალ სამოთხე მოებარა,
შისმან ხილმან ამოგვეწყვიტა, ნეტამც არა მოება რა!
მას დღეს აქეთ ვალად გვაძეს, ჩვენზედ არის რაც ეს სესბა,
ნეტამც ვინმე ძირით გპრიდეს, ჩემთვის, შხამო, რას იეს ესნი!

ნახეთ, სესხმან მამისამან შეილს მოგვარა მოვალე სით?
ცელა ხელთა უქერია, პირს მოუწყობს, მოვა ლესით.
ცუდი რამ ხარ, საწუთროვო, შენ ზნეთა გპირს რადგან ასე,
მე ეს მიყვირს, რომ ვერა გთმობ, თუ კარგი ხარ, რად განასე!

საინტერესოა, რომ დავით გურამიშვილისათვის უცხოა ამ ეპოქის ტექნიკური მელექსეობით, მაგ., „ანბანთქებით“ გატაცება. გურამიშვილს აქვს მხოლოდ ერთი ნაკვთიანი ანბანთქება („აღდგომის დღეს ყრმათაგან საქლერალი“), ისიც დაუმთავრებელი („ნარამდე“) და ორი თითოსტროფიანი „პირველი თავი-დამ და მეორე ბოლოდამ“. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ გურამიშვილს, ქეშმარიტ პოეტს, დიდ ოსტატს, არ ეცალა პოეტური ეკვილიბრისტიკისათვის, თუკი იგი ლექსის ბრწყინვალე არტისტი იყო.

„ქაცვია მწყემსში“ შეინიშნება აგრეთვე რომანტიული პანტოჩალების გავლენა, რომელიც ძლიერი იყო ამ დროის რუსულ პოეზიაში ფრანგული მწერლობის წყალობით.

გურამიშვილმა მშვენივრად დაგვიჩატა ქართლისა და უკრაინის ბუნება, მისი პეიზაჟები, ორივე ქვეყნის ბუნება განსაკუთრებით შესანიშნავად შერწყმულია პოემაში „ქაცვია მწყემსი“, სადაც მოცემულია არაგვის ხეობისა და მდ. ხოროლის ნაპირების ცოცხალი ბუნების პოეტური აღწერილობანი, მიუხედავად იმისა, რომ ამავე პოემაში იგრძნობა ანტიური ალეგორიული სტილი კლასიციზმისა (ევროსი, კეკია, ლიფსი, ზეფიროს, ფვინიქსი, ბორია, თრასკე, ერლასტი, ლივონტოს და სხვ.).

მაგრამ „ქაცვია მწყემსი“ ძირითადად დაწერილია ქართული ეროვნული საღებავებით, ხალხური ელფერით და სახეებით. პოემაში უმთავრესად ქართული ყოფა-ცხოვრებაა მოცემული, შეზავებული ქართულ-ხალხური იუმორით. ამ მხრივაც გურამიშვილი მტკიცედ დგას ქართულ ნიადაგზე¹. რაც შეეხება მხატვრულ აზროვნებას, მხატვრულ სახეს, დავით გურამიშვილის პოეზიაში გვხვდება ისეთი კონკრეტულ-აღწერითი მხატვრული სახე, როგორიც იშვიათია მაშინდელ ქართულ პოეზიაში:

დასალამოვდა, მზეც ჩაეწურა.
სიღამეც მოვიდა,
იქითვე წავიდა
სირბილ-ძუნძელით.

¹ კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ზოგიერთი საკითხი დავით გურამიშვილის ცხოვრებისა და შემოქმედების ისტორიიდან, „ლიტერატურული ძიებანი“, X, 163. ეტიუდები, IV, ვვ. 165—166.

იმ დროის პოეზიისათვის მეტად რთული, მოულოდნელი მხატვრული სახეა, აგრეთვე:

აბელის თავის ნახეთქი ცას მოხვდა ანასხლეთა,
მისგან ცის მშვილდზედ სისხლი სწევთს, ჟერაცა არ შესწყვეტა.

მიუხედავად დიდი მოკრძალებისა „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის წინაშე, გურამიშვილს მხოლოდ ერთგან შეუნიშნეთ პირდაპირი რუსთველური სახე: „თვალნი საწვიმრად მას აუქუხდა“. რუსთველთან ერთად გურამიშვილის პოეტური მანწაველებლები არიან არჩილი და ვახტანგ მეექვსე.

გასაოცარია გურამიშვილის ლექსიკონს სიმღიდრე. სამშობლოდან გადახვეწილმა, როგორ შეინარჩუნა ასეთი მარაგი? ამ შემთხვევაში გურამიშვილზე დიდი გავლენა მოუხდენია სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონს.

შეიძლება მოვიყვანოთ კონკრეტული ნიმუში იმის დასამტკიცებლად, რომ პოეტს უკრაინაში თან ჰქონია საბას ლექსიკონი და იქიდან უსარგებლია თავისი ლექსიკონის გამღიდრებისათვის:

დ. გურამიშვილი: საწუთროს მზის თინათინი მოგითხრა რაცა ფერია: საჩკის მზის შუქით ციალსა უწოდენ ქართველთ ერია.	საბა: თინათინი—სარკითა თუ მისთანათა რათამე მზის შუქი კედელზე ცილებდეს.
დ. გურამიშვილი: მე ვარ, ვითა აღდაკი, ბიცი და მლაშობი.	საბა: ბიცი—ესე არს მიწა, სადა სიმლაშით ნაყოფი არა იქმნების, რომელ არს აღდაკი.
დ. გურამიშვილი: მეტად დრანჯობით სიძვა-მრუმებას.	საბა: დრანჯობა ურცხვი აშიყობა, სიძვის მოყვარება.
დ. გურამიშვილი: მე თიხის კოკა—ზნოანი ქური.	საბა: ზნოანი ქური ღვინის ამყარლებელი.

საბას ლექსიკონიდანვე გურამიშვილს აქვს აღებული მითოლოგიური სახელები ქარებისა („ქაცვია მწყემსი“).

თუ მოსკოვში ვახტანგის კარზე დ. გურამიშვილს წარჩინებული პოეტის სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი, სიბერეშიც, უკრაინაში ყოფნის დროს, ქარაველ ემიგრაციაშიც მას დიდი სახელი ჰქონია. გურამიშვილს მისი მკითხველები სთვლიდნენ გამოჩენილ ქართველ პოეტებს შორის, როგორც თვითონ ამბობს: „მეც მრევენ მერანთ ჯოჯშიგან“-ო.

დ. გურამიშვილის პოეზიამ აღზარდა მთელი რიგი თაობანი, იგი უყვარდათ და ზეპირად იცოდნენ იმათაც, ვინც წერა-კითხვაც კი არ იცოდა. „ღავითიანი“ საქართველოში ანბანის მაგიერობას სწევდა. იგი ყოველდღიური თანამგზავრი, სახელმძღვანელო და საგალობელი, სიმღერების კრებული იყო.

ხალხი აფასებს გურამიშვილს აგრეთვე როგორც თავის ისტორიკოსს, პუშანისტს, ფილოსოფოსს, განმანათლებელს. სწორად ამბობს პოეტი, რომ ეს წიგნი მან ხალხის საკითხავად დაწერა, რათა ხალხმა მოიხმაროს ეს წიგნი წიგნად: „მოსახსენებლად ჩემდა „ზილად ვსთქვი სიტყვა“, „ამ წიგნს წიგნად მოიხმარებს, ვინც სხვა წიგნსა ვერ მიხვდება“-ო. როდესაც მწირი და მოხუცი ჩიოდა: „ვინ დამიტირავს, ვინ დამმარხავსო“, „ცოცხალიც არვის ვახსოვარ, მკვდარს ვინღა მომიგონებსო“, და ღმერთს ეხვეწებოდა დამმარხველს, დამტი-

რებელს ვითხოვ მიბოძეო. მას, ალბათ, არ ჰქონდა წარმოდგენილი, რომ იგი ასე მალე იპოვიდა ბინას საქართველოს იგულში. ქართველმა ხალხმა დააფასა გურამიშვილის ცრემლები. მიუხედავად იმისა, რომ გურამიშვილის ლექსებმა საქართველოში მხოლოდ მე-19 საუკუნის პირველ ათეულ წლებში პოვეს გავრცელება (ფაქტობრივად, იურამიშვილი გრ. ორბელიანთან და ნ. ბარათაშვილთან ერთად გამოვიდა მკითხველი მასის წინაშე), და რომ გურამიშვილის ლექსის ნიმუში პირველად მხოლოდ 1852 წ. დაიბეჭდა, ხოლო ლექსთა კრებული პირველად 1870 წ. გამოიცა. „გურამიანმა“, ანუ „დავითიანმა“, რომელიც მანამდე ხელნაწერ ნუსხებად ვრცელდებოდა, იშვიათი გამომხატურება პოვა ქართველ საზოგადოებაში. იგი მაშინვე საყვარელ წიგნად იქცა, როგორც ინტელიგენციის, ისე მთელი ქართველი ხალხისათვის.

დ. გურამიშვილი დიდი ნაციონალური თვითშეგნების პოეტია. მისი ლირიკული და ეპიური შემოქმედება დიდი ნაციონალური გრძნობის რომანტიკაა.

დიდი მხატვარ-მოაზროვნის სიწმინდემ და გულწრფელობამ, სიყვარულის, ერთგულებისა და სიზამაცის ქადაგებამ, იდეურმა სიღრმემ, მონუმენტურობამ, სიმღერების მელოდიურობამ და პლასტიურობამ, მძალაჲმა პოეტურმა ოსტატობამ გურამიშვილი ქართველი ხალხის საყვარელ პოეტად აქცია. მან ხელი შეუწყო ქართული პოეზიის ხალხურობას. იგი ახალი ლიტერატურული ქართული ენის ერთ-ერთ შემქმნელად იქცა.

მე-19 საუკუნის დიდი ქართველი პოეტები მისი შემკვიდრებები არიან. ნ. ბარათაშვილის „ბედი ქართლისა“ ეხმაურება დავით გურამიშვილის ეპოპეას „ქართლის ქირა“ („ჭირი ქართლისა“, „ბედი ქართლისა“).

უნდა აღინიშნოს დავით გურამიშვილის გავლენა ილია ჭავჭავაძის „აჩრდილზე“ და განსაკუთრებით მისი ბოლო პერიოდის პუბლიცისტურ პოეზიაზე, რომელიც დაფლებულია იურამიშვილის სიტყვითა და სტილით.

ასევე ითქმის აკაკი წერეთელზე, რომლის ლირიკაში არა ერთგან გვხვდება ერთგვარი „გადაძახებანი“ გურამიშვილთან. აკაკი წერეთლის პოეზია ისევე დამყნის ხალხურ ძირებზე, როგორც გურამიშვილისა.

ვაჟა-ფშაველამ გურამიშვილს თავისი „წინამორბედი“ უწოდა და სრულიად ჭეშმარიტადაც. ვაჟა-ფშაველას და დავით გურამიშვილის პოეზია ეროვნულ-ხალხური საწყისებიდან მომდინარეობს. ეროვნული პოეზია ორივემ დიდ სიმაღლეზე აიყვანა და განავითარა ახალი სამკაულებით.

რაც შეეხება თანამედროვე ქართულ პოეზიას, დავით გურამიშვილი მისსა სახელოვანი წინამორბედი. ახალი ქართული მწერლობა გურამიშვილისაგან სწავლობს სიმართლეს, იდეურობას და ხალხურობას, ხალხის საუკეთესო მისწრაფებათა ასახვას და ხალხის ინტერესების სამსახურს, ღრმა პატრიოტიზმსა და ხალხის ცხოვრებასთან ცოცხალ კავშირს. ამიტომ ახალმა ქართულმა მწერლობამ ღირსეულად მიიღო დავითის ანდერძი:

მე დავით ესე,
 ეხანი და ვთესე,
 ვინ ხართ კვეამყოფნი,
 ესე ნაყოფნი
 ბრძნად მოიმკევიო.

და სწორედ მისთვის გამართლდა დავით გურამიშვილის ნათქვამი:

ვითა დავლამდი,
ისე გავთენდი

1787 წელს, ღრმად მოხუც პოეტს შეუგროვებია თავისი ნაწერები და შეუდგენია ერთ წიგნად, რომელიც მიუერთმევია ერეკლე მეორის შვილის მირიანისთვის. უკანასკნელი იმყოფებოდა ქ. კრემენჩუგში ფელდმარშალ პოტიომკინის რეზიდენციაში.

საყურადღებოა, რომ კრემენჩუგშივე 1787 — 1788 წლებში პოტიომკინის შტაბში იმყოფებოდა აგრეთვე პოეტი ბესიკი, ვითარცა დესპანი იმერეთის სამეფოსი. საკითხავია, დ. გურამიშვილმა თავისი ხელნაწერი წიგნი მირგოროდინდან კრემენჩუგს თუ ელისავეტგრადში გამოუგზავნა ბატონიშვილ მირიანს, თუ თვითონ გადასცა? ვფიქრობთ, რომ პირადად უნდა ხლებოდა, შეიძლება მირიანის ახლო მეგობრის ბესიკის შუამავლობითა და დახმარებით. თავის ირიგაციულ პროექტებს დავითი დიდ საიღუმლოებში ინახავდა. როგორც პროექტის მინაწერში ამბობს, მიუხედავად ცალთვალიანობისა და მეორე თვალთაც დიდად დასუსტებულ მხედველობისა, მე თვითონ მოვხაზე, სხვას ვერავის ვანდევ ამის მოუპარაობის მიზეზით. ცხადია, რომ წიგნთან დართული საიღუმლო პროექტის გატანებასაც სხვას, მით უმეტეს უცხოს. არ ანდობდა¹.

გურამიშვილის არქივი უნდა განადგურებულიყო მისი პრუსიაში ტყვეობის დროს. უკრაინაში დაბრუნებულს სახლ-კარი აკლებული დახვედრია, როგორც თვით გადმოგვცემს, ჩაუწერელი უნდა დარჩენილიყო და დავიწყებას მისცემოდა დავით გურამიშვილის ექსპრომტები, კალამბურები და წვრილი ლექსები მოსკოვის პერაოდისა და შესაძლოა ზოგიც სიჭაბუკეში დაწერილი, საქართველოში ცხოვრების დროისა.

პოეტმა ბატონიშვილ მირიანისათვის მისართმევად შეამზადა თავისი რჩეული, რაც მას მიაჩნდა ღირსად, ანუ რისი შეკრებაც მოასწრო დაძაბუნებულმა, ცალთვალა მოხუცმა. ყოველ შემთხვევაში, ეს ხელნაწერი უნდა იყოს გურამიშვილის უფრო „რჩეული“, ვიდრე „სრული“ კრებული.

¹ კრემენჩუგში და ელისავეტგრადში, ბესიკისა და მირიანის გარდა, იმ დროს იმყოფებოდნენ სხვა ქართველი სახელმწიფო მოღვაწენიც და ლიტერატორები, როგორც, გარსევან ჭავჭავაძე, სულხან თუმანიშვილი, სოლოღაშვილი ქვლივი, გრიგოლ ხარკაშნელი, მწერალი ვასილ კოტეტიშვილი, პირველი ქართული თეატრის ორგანიზატორი გაბრიელ მაიორი, სვიმონ და ზაზა (მგოსანი) გაბაშვილები და ცნობილი ქართველი მეცნიერი და მთარგმნელი გაიოსი. ცხადია, ამ წრეს უსათუოდ კავშირი ჰქონდა დავით გურამიშვილთან.